

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.02 – МР.1592 «С» 2022.10.31. 04 ПЗ

ВЛАДОВА ІГНАТА ІГНАТОВИЧА

2023

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

УДК 005.591.6:631.11

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри організації
підприємництва та біржової
діяльності

Анатолій ДІБРОВА

Микола ІЛЬЧУК

(підпис)

(підпис)

2023 р.

2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

«Механізм модернізації підприємницьких
структур в аграрній сфері»

Спеціальність 076 - «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Освітня програма Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

к.е.н., доцент

Людмила БЕРЕЗОВСЬКА

Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи

к.е.н., доцент

(науковий ступінь та вчене звання)

Михайло МАРШАЛОК

(підпис)

(ПІБ)

Виконала

Ігнат ВЛАДОВ

(підпис)

(ПІБ студента)

Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри організації

підприємництва та біржової діяльності

д.с.н., проф. Микола ІЛЬЧУК

2022 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Владову Ігнату Ігнатовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 076 - «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(код і назва)

Освітня програма «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(назва)

Орієнтація освітньої програма

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської роботи «Механізм модернізації підприємницьких структур в аграрній сфері»

затверджена наказом ректора НУБіП України від 31 жовтня 2022 р. № 1592 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2023.11.10

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи – дані підприємницьких структур аграрного сектору економіки, дані науково-дослідних установ, органів державної влади, міністерств і відомств, інформаційні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях, дані мережі Internet, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, нормативні та законодавчі акти.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні засади інвестиційної діяльності суб'єктів агробізнесу.
2. Сучасний стан інвестиційної діяльності суб'єктів агробізнесу.
3. Шляхи підвищення ефективності інвестиційної діяльності суб'єктів агробізнесу

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки

Дата видачі завдання 22 жовтня 2022 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Михайло МАРШАЛОК

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Ігнат ВЛАДОВ

(прізвище та ініціали студента)

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст магістерської роботи викладений на 68 сторінках друкованого тексту, що містить 10 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел становить 65 найменувань і займає 6 сторінок.

Об'єктом дослідження є процес модернізації підприємницьких структур в аграрній сфері.

НУБІП України

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних основ, які визначають модернізацію підприємницьких структур в аграрній сфері.

Магістерська робота присвячена питанням модернізації підприємницьких структур в аграрній сфері. Дослідженням встановлено, що Модернізація сільськогосподарських підприємств може включати в себе різні аспекти, включаючи виробничі, технічні, менеджментові та маркетингові аспекти. Вона допомагає підприємствам стати більш конкурентоспроможними, ефективними та стійкими до змін в господарському середовищі. Розглянуто сучасний стан модернізації вітчизняних підприємницьких структур агробізнесу у порівнянні з сільськогосподарськими товаровиробниками провідних економічно-розвинених країн Європейського Союзу. Визначено проблеми та диспропорції у модернізації підприємств аграрного сектору економіки. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення процесів модернізації та підвищення її рівня в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: модернізація, агробізнес, інвестиції, інвестиційні ресурси, інновації, ризики, інвестиційна привабливість, ефективність, маркетинговий провайдинг, кооперація, інституційне забезпечення. .

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	9
1.1. Економічна сутність модернізації	9
1.2. Типи і чинники модернізації підприємницьких структур агробізнесу	14
1.3. Методичні положення оцінки рівня і темпів модернізації суб'єктів аграрного підприємництва	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	25
2.1. Оцінка економічного стану підприємницьких структур в аграрному секторі	25
2.2. Динаміка і темпи здійснення процесу модернізації сільськогосподарських підприємств	33
2.3. Інвестування в процес розвитку сільськогосподарських підприємств	40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	47
3.1. Покращення інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного підприємництва	47
3.2. Інституційне забезпечення модернізації суб'єктів агробізнесу	54
3.3. Механізм кооперування підприємницьких структур у системі їх модернізації	60
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

НУБІП України

Модернізація аграрних підприємницьких структур в аграрній сфері є надзвичайно актуальною задачею в сучасному світі. Вона сприяє підвищенню продуктивності: Аграрні підприємства повинні виробляти більше

НУБІП України

продукції для забезпечення населення харчовими товарами. Модернізація дозволяє використовувати нові технології, які підвищують продуктивність, зменшують витрати і збільшують якість продукції. Оскільки споживачі стають

більш вимогливими і дбайливими про якість продукції. Модернізація дозволяє

НУБІП України

аграрним підприємствам виробляти продукцію, яка відповідає сучасним стандартам якості і безпеки.

Модернізація допомагає аграрним підприємствам оптимізувати виробничі процеси, зменшити витрати на енергію, воду та інші ресурси, і тим

самим зробити їх діяльність більш стійкою та ефективною з точки зору

НУБІП України

економічної вигоди. Аграрний сектор відіграє важливу роль у збереженні довкілля та боротьбі з зміною клімату. Модернізація допомагає впроваджувати більш сталий спосіб ведення сільського господарства,

зменшуючи негативний вплив на природу. Аграрні підприємства, як і будь-які

НУБІП України

інші, повинні бути конкурентоспроможними на світовому ринку.

Модернізація допомагає підвищити конкурентоспроможність через покращення продуктивності і якості продукції.

Загалом, модернізація аграрних підприємств є необхідною для забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарського сектору та задоволення потреб сучасного суспільства.

НУБІП України

Багато вчених займаються дослідженням модернізації аграрних секторів і сільськогосподарських підприємств. Вони досліджують різні аспекти

модернізації, включаючи технологічні інновації, ефективність виробництва,

НУБІП України

сталий розвиток, вплив на довкілля, та інше. Присвятили свої дослідження цій темі Lester R. Brown, Joachim von Braun, Shenggen Fan серед них Нобелівські лауреати Amartya Sen і Elinor Ostrom.

Україна також має вчених і дослідників, які активно досліджують питання модернізації сільського господарства та аграрних секторів. Деякі з них вивчають аспекти розвитку сільськогосподарського сектору, ефективності виробництва, питання сталого розвитку та інші. Серед них: О. Бабій, О.

Волошкевич, О. Гончарук, О. Захарчук, О. Ніколаєв, О. Єрмаков, М. Ільчук, В. Россоха, П. Сабдук, А. Сохнич, А. Стельмашук, Г. Черевко, О. Шубравська, М. Шульський, А. Юрченко, В. Юрчишин, В. Якубів, І. Ящів та ін.

Дослідження цієї теми важливе для розуміння впливу сучасних технологій та стратегій на сільське господарство та глобальну продовольчу

безпеку

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є вивчення теоретичних та методичних засад і практичних рекомендацій щодо модернізації підприємницьких структур агробізнесу. Відповідно до поставленої мети було визначено такі основні наукові завдання дослідження:

– розглянути сутність модернізації та її роль в аграрному секторі економіки;

– узагальнити методичні підходи до оцінки ефективності модернізації суб'єктів агробізнесу;

– розглянути динаміку процесів модернізації аграрних підприємств;

– охарактеризувати процеси інвестування підприємств аграрного сектору економіки;

– розкрити особливості та рівень державної підтримки підприємницьких структур аграрного сектору економіки;

– сформулювати пропозиції щодо вдосконалення та покращення темпів модернізації аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес модернізації підприємницьких структур в аграрній сфері.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних основ, які визначають модернізацію підприємницьких структур в аграрній сфері.

Методи дослідження. Для дослідження модернізації сільського господарства і аграрних підприємств існують різні теоретичні та методологічні підходи. Теорія модернізації: для аналізу процесів модернізації сільського господарства та визначення факторів, що впливають на цей процес.

Теорія розвитку: для аналізу різних аспектів розвитку, такі як економічний ріст, збільшення доходів сільського населення, і політичні реформи, що сприяють модернізації. Теорія сталого розвитку: ця теорія наголошує на необхідності збалансованого розвитку, що враховує економічні, соціокультурні і екологічні аспекти. Системний підхід для аналізу складних економічних, соціальних і екологічних взаємозв'язків. Методологія кейс-

досліджень: для аналізу конкретних ситуацій, факторів успіху і труднощів, що виникають під час модернізації. Квалітаивні та кількісні методи дослідження: дослідники використовують різні методи дослідження, включаючи анкетування, спостереження, аналіз статистичних даних, щоб зібрати інформацію про процеси модернізації та їх вплив.

Теоретичні підходи та методологія дослідження можуть варіюватися в залежності від конкретної проблеми та цілей дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять різні джерела і види інформації: офіційна статистика, дослідження та аналітичні звіти, літературні джерела, спеціалізовані бази даних, експертні опитування та інтерв'ю, документи політики та законодавства, дані з місцевих джерел тощо.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основний зміст магістерської роботи викладений на 68 сторінках друкованого тексту, що містить 10 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел становить 65 найменувань і займає 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

1.1. Економічна сутність модернізації

Досвід розвинених країн показує, що існують хороші перспективи для економічної модернізації. У Китаї за останні 30 років відбулися чотири модернізації (сільське господарство, промисловість, наука і технології та національна оборона), які вивели країну на рівень найбільшого світового експортера. В Японії післявоєнний період прийіс "японське економічне диво", коли ВВП на душу населення потроївся за вісім років. У Швейцарії економічна ефективність була досягнута, незважаючи на відсутність значних природних ресурсів. Ці країни мають багато спільного з Україною, і їхній розвиток є повчальним для нас.

Для вітчизняної економіки настав час наздоганяти. Це пов'язано з тим, що з'являється все більше можливостей запозичувати інновації у більш розвинених країн, що вимагає менше ресурсів (часу, грошей, науковців), ніж створення власних ноу-хау.

Модернізація економіки України - це важлива завдання, яке вимагає розвинути концептуальні засади для досягнення сталого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни. Основні концептуальні засади модернізації економіки України включають наступне:

- *Інтеграція зі світовими економічними системами.* Україна повинна активно співпрацювати з міжнародними організаціями, розширювати торгові відносини та залучати іноземні інвестиції. Інтеграція дозволить країні отримувати доступ до нових ринків та технологій.

- *Створення інноваційної економіки.* Розвиток інновацій та науково-дослідницької діяльності є важливим аспектом модернізації. Україна повинна

підтримувати наукові дослідження, розвивати інноваційні підприємства та створювати сприятливу екосистему для інновацій.

- *Розвиток людського капіталу.* Інвестиції в освіту, навчання та підвищення кваліфікації населення є ключовим аспектом модернізації.

Розвинута людська капітал може стати джерелом конкурентних переваг.

- *Підтримка підприємництва та малих і середніх підприємств.* Уряд повинен створити сприятливі умови для розвитку підприємництва та малого бізнесу, включаючи спрощення адміністративних процедур та підтримку фінансових ресурсів.

- *Реформа секторів економіки.* Реформи в секторах, таких як енергетика, фінанси, податки, аграрний сектор і інші, є важливим елементом модернізації. Ці реформи мають сприяти покращенню управління, підвищенню ефективності та створенню сприятливого середовища для бізнесу.

- *Залучення іноземних інвестицій.* Україна повинна привертати іноземні інвестиції шляхом створення сприятливих інвестиційних умов, забезпечення правової стабільності та зменшення адміністративних бар'єрів.

- *Сталість та сталий розвиток.* Модернізація повинна бути спрямована на досягнення сталого розвитку, з урахуванням соціальних, екологічних та економічних аспектів.

• *Розвиток інфраструктури.* Покращення транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктури є важливим аспектом модернізації, оскільки це сприяє зменшенню вит

У загальному розумінні «модернізацію» визначають як «процес, що створює зміни у відповідності з новітніми, сучасними потребами і нормами» [1, с. 402]. Автори «Економічної енциклопедії» трактують «модернізацію як процес оновлення, осучаснення, часткового технічного й технологічного переоснащення промислових і сільськогосподарських підприємств відповідно до нових потреб і норм, показників якості» [2, с. 468].

В економічній літературі не має однозначного трактування змісту модернізації. Так, наприклад, за філософом Маркізом де Кюндерсе у 1919 р.:

«модернізація – це здатність сучасних людей науково спрямовувати зміни у суспільстві» [3, с. 4].

Таким чином «модернізація» - це процес оновлення, удосконалення і адаптації суспільних, економічних або технічних структур і систем до сучасних вимог і стандартів. Це поняття може застосовуватися до різних сфер, таких як економіка, політика, технології, освіта, культура та інші. Основна ідея модернізації полягає в здатності суспільства або організації адаптуватися до змін в навколишньому середовищі та вдосконалювати свої структури та функції, щоб відповідати сучасним вимогам.

Вона може бути ініційована різними стейкхолдерами, включаючи уряди, підприємства, громадські організації та інші. Вона є важливим процесом для покращення якості життя, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку.

Трактуючи процес модернізації, насамперед, як процес розвитку українського суспільства, член-кореспондент НАН України А. Грищенко вважає за необхідне «утверджувати суспільні відносини, базуючись на сумісно-розділеній праці. Вона використовує переваги і, що найважливіше, взаємодію, з одного боку, ринку, приватної власності на засоби виробництва, ліберально-демократичних суспільних засад, індивідуальних інтересів, індикативного планування тощо, а з іншого – держави, узгодженої співпраці, управлінських засад, суспільних інтересів тощо. Відповідно до такого аналізу, концепція подальшого розвитку українського суспільства повинна об'єднувати всі переваги минулого і сучасності. Досягнення цієї узгодженості забезпечило б реалізацію мети модернізації економіки» [6, с. 6].

«З початком проведення реформ в аграрному секторі економіки відбулася спроба трансформації інституціональних факторів.

Інституціональні фактори – це норми і правила, традиції та звичаї, довіра, права власності, контрактні відносини, держрегулювання, конкурентні відносини та ін., що проявляються в діяльності суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм» [7]. Проведення економічних реформ, в

аграрній сфері, не призвело до створення стійкої інституціональної платформи, інакше словами, ново сформовані інститути не вкоренилися.

Питання інституційного оновлення та модернізації в агропромисловому комплексі залишаються актуальними. Дискусія про те, що краще - імпортувати інституції чи розвивати власні, приводить нас до висновку, що не варто відмовлятися ні від того, ні від іншого. Переваги імпорту інституцій: економія ресурсів (часу та грошей). Недоліки імпорту: проблеми засвоєння, імплементації та адаптації до неформальних систем, які, можливо, є більш стабільними, ніж новостворені формальні системи.

Багато українських вчених та експертів активно говорять про необхідність модернізації аграрного сектору та економіки України в цілому. Вони висловлюють свої погляди та дослідження стосовно того, як модернізація може сприяти розвитку країни. Ключові аргументи вчених на користь модернізації включають:

- Підвищення продуктивності. Модернізація може підвищити продуктивність аграрного сектору, що є важливим для забезпечення продовольчої безпеки та зменшення залежності від імпорту.

- Розвиток інновацій. Інновації важливі у сільському господарстві та інших секторах економіки для зміцнення конкурентоспроможності та створення нових ринків.

- Покращення екології. Впровадження сучасних технологій може допомогти зменшити негативний вплив аграрного сектору на навколишнє середовище і підвищити стійкість до змін клімату.

- Створення нових робочих місць. Модернізація може створити нові робочі місця та підтримати економічний розвиток сільських територій.

- Залучення інвестицій. Вчені підкреслюють, що модернізація може привернути іноземні інвестиції та сприяти економічному зростанню.

- Забезпечення якісних продуктів. Модернізація допоможе підвищити якість сільськогосподарської продукції та забезпечити споживачів безпечними та якісними продуктами харчування.

- Зменшення відставаності від світових стандартів. Вчені наголошують на важливості того, щоб Україна дотримувалася світових стандартів та практик у сільському господарстві та економіці.

Ці аргументи вказують на важливість модернізації для подолання викликів і досягнення сталого розвитку України. Українські вчені та експерти активно сприяють обговоренню та впровадженню модернізаційних заходів в різних галузях економіки.

Україна реалізує різні програми та ініціативи для модернізації аграрного сектору з метою покращення продуктивності, підвищення якості продукції та підвищення конкурентоспроможності. Ось деякі з найважливіших програм модернізації аграрного сектору в Україні які реалізовувались в довоєнний час, зараз вони звичайно ж в зв'язку з війсьними діями згорнуті.

1. *Програма сільського розвитку.* Уряд України розробляє і реалізує програми сільського розвитку, спрямовані на покращення інфраструктури сільських територій, розвиток сільського туризму та підтримку малих сільських підприємств.

2. *Програма підтримки аграрного сектору.* Уряд надає підтримку аграрному сектору через субсидії для сільськогосподарських виробників, кредитні програми та інші заходи.

3. *Програма розвитку органічного сільського господарства.* Україна активно розвиває виробництво органічних продуктів, існують програми та ініціативи, що сприяють розширенню цього сектору.

4. *Програма підтримки молочного сектору.* Україна реалізує програми, спрямовані на підвищення виробництва молока та молочних продуктів та покращення якості цих продуктів.

5. *Програма розвитку сільського туризму.* Розвиток сільського туризму є важливим напрямком модернізації аграрного сектору, існують програми підтримки сільського туризму та агротуризму.

6. Програма розвитку сільськогосподарських кооперативів. Україна підтримує розвиток сільськогосподарських кооперативів для сприяння спільному виробництву та збуту сільськогосподарської продукції.

7. Програма модернізації сільськогосподарських машин і обладнання.

Існують програми підтримки виробництва та використання сучасних сільськогосподарських технологій та машин.

8. Програма розвитку інфраструктури зберігання та переробки продукції. Розвиток інфраструктури для зберігання і переробки

сільськогосподарської продукції є важливим для покращення умов зберігання і якості продукції.

9. Програми підтримки екологічного сільського господарства. Україна спрямовує зусилля на підтримку екологічного сільського господарства та впровадження екологічно чистих методів виробництва.

Ці програми та ініціативи спрямовані на модернізацію аграрного сектору в Україні з метою підвищення його продуктивності, якості та конкурентоспроможності.

1.2. Типи і чинники модернізації підприємницьких структур агробізнесу

Модернізація в рамках західних теорій економічного розвитку визначається як процес переходу від традиційного, часто аграрного, суспільства до індустріального та, в подальшому, постіндустріального суспільства. Цей процес передбачає ряд змін у різних сферах, включаючи економіку, соціокультурний розвиток, політику та інфраструктуру. Декілька ключових аспектів модернізації, відповідно до західних теорій економічного розвитку, включають:

1. *Промисловий розвиток.* Однією з основних характеристик модернізації є перехід від сільськогосподарської економіки до індустріальної. Це передбачає розвиток виробництва, створення нових робочих місць у промисловості і рост виробництва товарів.

2. *Технологічний розвиток.* Модернізація передбачає впровадження сучасних технологій та інновацій у виробництво та послуги з метою підвищення продуктивності та ефективності.

3. *Економічний розвиток.* Модернізація сприяє зростанню економіки, підвищенню рівня життя населення та зменшенню бідності.

4. *Суспільний розвиток.* Модернізація може вплинути на зміни в соціокультурній сфері, включаючи освіту, культуру, стиль життя та цінності.

5. *Політичні зміни.* Розширення політичних прав і свобод, створення демократичних інститутів і правової держави є частинами модернізації в політичній сфері.

6. *Інфраструктурний розвиток.* Модернізація включає поліпшення інфраструктури, включаючи транспортну, комунікаційну та енергетичну інфраструктуру.

Західні теорії економічного розвитку визнають важливість модернізації для досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя. Ці теорії розробляють концепції і підходи до підтримки модернізації в різних країнах і регіонах світу, сприяючи економічному зростанню та розвитку.

Факторами, що визначили модернізацію економіки та аграрного сектору України у 2003-2013 рр., стали не лише висока кон'юнктура світового ринку заліза, яка дозволила державі акумулювати великі обсяги фінансового капіталу, зростання цін на зерно, викликане афляцією, а й невирішена раніше проблема зміцнення аграрного сектору. Увага держави до раніше невирішених проблем, відтермінування вступу України до СОТ до 16 травня 2008 року, найважливішою особливістю якого була необхідність підвищення конкурентоспроможності всіх економічних агентів. Алже модернізація

впливає на всі аспекти людського життя. Це пов'язано з тим, що її породжує конкуренція, яка охоплює і виробничих агентів, і відносини власності.

Як свідчить міжнародна практика, модернізація сільськогосподарських підприємств формується на основі взаємодії потенціалу держави, приватного підприємництва та суспільства з одночасною інтеграцією іноземних інвестицій та технологічних інновацій. Інвестиційно-інноваційна складова цієї взаємодії, як і інші форми інституційної, технологічної та соціальної, трансформується в неорганічну модернізацію (рис. 1.1).

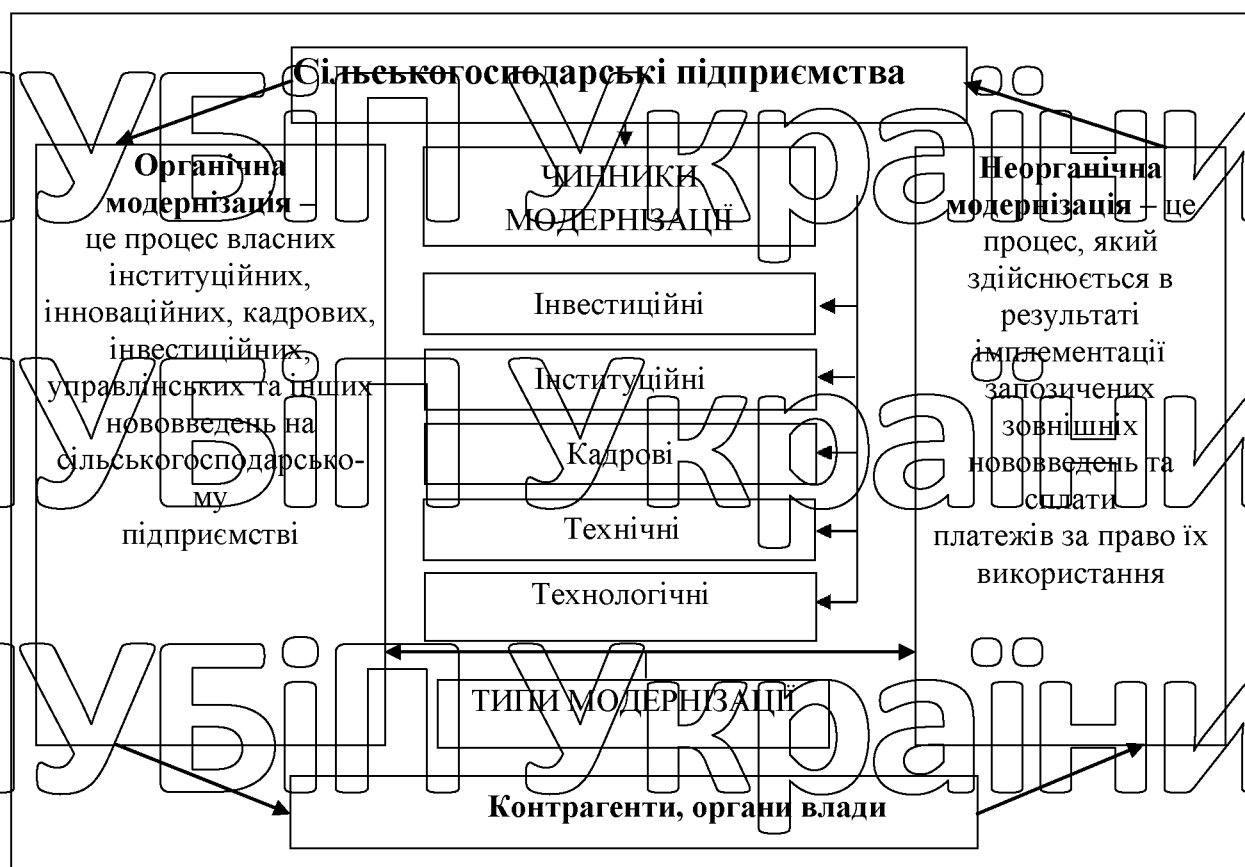

Рис. 1.1. Типи та чинники модернізації сільськогосподарських підприємств* *Джерело: власна розробка автора.

Зазвичай в структурах агробізнесу креативний та адаптивний типи модернізації поєднуються у різних співвідношеннях, віддзеркалюючи частку економічного та науково-технічного розвитку підприємницької структури.

«При цьому безперервний характер економічного розвитку в умовах модернізації, аналізованої в контексті історико-економічної динаміки,

трансформується в циклічний («ритм Кузнеця»)» [8, с. 75].

Однією з пріоритетних умов забезпечення економічного розвитку сільськогосподарських підприємств є їх модернізація, причому основний акцент робиться на модернізацію інституційної та галузевої структур.

Модернізація сьогодні повинна виступати не як індустріалізація, як це було в 19-20 століттях, а як трансформація виробничої структури, яка не відповідає сучасним потребам суспільства. Вектор модернізації сучасних сільськогосподарських підприємств визначається принципом технологічного

домінування суспільного виробництва. При плануванні розвитку національної економіки необхідність повернення на шлях повномасштабної модернізації у післявоєнний (і водночас фінансово скрутний) період має стати стратегічним питанням реорганізації аграрного сектору економіки.

Модернізація підприємств передбачає докорінні структурні зміни через взаємодію їх основних елементів. «Механізм структурної модернізації економіки, як і будь-який економічний механізм, включає суб'єкти (економічні агенти - від домогосподарств до держави), об'єкти та їх взаємодію між застарілими структурами виробництва, розподілу, обміну та споживання і структурами суспільних інтересів і потреб, які створюють нові системні характеристики. Це механізм розв'язання суперечностей. Об'єктом структурної модернізації, поряд з інтересами і потребами суб'єктів (у тому числі сільськогосподарських підприємств), є належний розподіл економічного

впливу, показники їх результативності та ефективності, тобто рівень життя населення, ВВП на душу населення, рівень викидів шкідливих речовин в атмосферу, частка органічного землеробства. Суб'єктами структурної модернізації в аграрному секторі економіки є фізичні та юридичні особи, зокрема фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, а також організації та установи, що реалізують державну аграрну політику» [10, с. 22].

Головною метою структурних перетворень є досягнення позитивних змін у структурі економіки або суспільства з метою поліпшення їх

функціонування, ефективності і конкурентоспроможності. Такі перетворення можуть бути впроваджені на різних рівнях, включаючи економічний, політичний, соціокультурний та інші. Метою структурних перетворень може бути покращення різних аспектів суспільства та економіки, і їх конкретний характер зазвичай залежить від потреб і завдань кожної конкретної ситуації.

Модернізація підприємств у вирішальній мірі визначається бажанням та потребою підприємства самого, а також зовнішніми чинниками, що впливають на його діяльність. Основними чинниками, які визначають необхідність модернізації підприємства, є наступні:

- *Зміна ринкових умов.* Зміни в ринкових умовах, включаючи зростання конкуренції, зміну попиту на продукцію та послуги, можуть вимагати модернізації підприємства, щоб воно залишилося конкурентоспроможним.

- *Технологічний прогрес.* Швидкий розвиток технологій може змусити підприємства модернізувати свої процеси виробництва, використовуючи нові технології для підвищення продуктивності та якості.

- *Легіслативні зміни.* Зміни у законодавстві, такі як нові стандарти безпеки, екологічні норми та фінансові правила, можуть вимагати від підприємства внесення змін у свою діяльність.

- *Зміни в споживчому попиті.* Зміни в уподобаннях споживачів та попиті на конкретні товари і послуги можуть вимагати адаптації підприємства та розширення або зміну продукційної лінійки.

- *Ефективність і продуктивність.* Бажання підприємства підвищити свою ефективність та продуктивність може бути ключовим стимулом для модернізації, щоб знизити витрати і збільшити прибуток.

- *Конкуренція.* Тиск сильної конкуренції може змусити підприємства шукати способи покращення своєї конкурентоспроможності через модернізацію.

- *Стратегічні цілі.* Внутрішні стратегічні цілі підприємства, такі як розширення ринків, виходження на нові сегменти або розвиток нових продуктів, можуть вимагати модернізації.

- *Збільшення вартості підприємства.* Підприємства можуть бажати підвищити свою вартість, яка визначається, наприклад, при продажу чи залученні інвестицій.

- *Екологічні та сталість питання.* Природоохоронні або сталість питання можуть вимагати від підприємства впровадження екологічно чистих технологій та практик.

Таким чином, модернізація підприємства може бути обумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами і зазвичай має за мету підтримання рівня доходів за рахунок насамперед технологічного оновлення.

«Технологічна модернізація сільськогосподарського виробництва забезпечується послідовною реалізацією двоетапного процесу масового впровадження інтенсивних і високих технологій:

- 1-й етап (2-3 роки) є періодом прискореної підготовки до інтенсифікації галузі. Ключовою функцією такого підготовчого процесу є активізація наукових досліджень та створення інноваційних розробок щодо створення новітньої техніки з залученням інтернет-комунікаторів, контролерів, визначених загальнодержавними цільовими програмами, переліком пріоритетних машин і технологій;

- 2-й етап (4-5 років) - початок виробництва пріоритетних видів техніки для сільського господарства, здійснюваного паралельно з виробництвом техніки попереднього покоління. У зв'язку з більш високою вартістю, технологічною надійністю і продуктивністю нові машини спочатку будуть доступні агропідприємствам із високим рівнем прибутковості, а також підприємствам, і навіть машинно-технічним станціям (МТС), створюваним або підтримуваним вітчизняними та зарубіжними інвесторами» [11, с. 7]

Інституційна модернізація - це процес реформування та оновлення інституційної системи в суспільстві або в державі з метою поліпшення її функціонування, ефективності та відповідності сучасним вимогам і стандартам. Інституції включають у себе правові рамки, урядові органи, політичні структури, соціальні норми, економічні системи та інші органи та

структури, які регулюють функціонування суспільства. Інституційна модернізація є важливим процесом для поліпшення умов життя громадян, забезпечення сталого розвитку та забезпечення відповідності сучасним вимогам та стандартам. Вона може вимагати значних зусиль та часу, але її результати можуть бути вирішальними для подолання багатьох суспільних викликів.

«Пріоритет модернізації сільськогосподарських підприємств виступає також екологічний імператив, який, набуваючи соціальної функції, є регулюючим початком відтворювального процесу, що забезпечує умови здійснення розширеного відтворення і сталого розвитку» [12, с. 149].

Таким чином основними пріоритетами модернізації підприємницьких структур в аграрному секторі є: інноваційно-технологічний, кадровий, інституційний, екологічний. Встановлені пріоритети відповідають досвіду та логіці формування системи розвинених економічних відносин на сучасному етапі.

У зв'язку з цим внутрішнім змістом модернізації сільськогосподарських підприємств є зміна системи інтересів і потреб її стейкхолдерів (держави, постачальників, покупців та інших суб'єктів господарювання), що відображається в динаміці відповідних якісних і кількісних показників і характеризує інституційні мега-зміни, макро-зміни, мезо-зміни та нано-зміни. Інституційні нано-зміни є підпорядкованим елементом у поведінці економічних агентів, що характеризується трансформацією економічних інтересів і потреб індивідів. Мікрозміни відбуваються на рівні підприємства.

1.3. Методичні положення оцінки рівня і темпів модернізації суб'єктів аграрного підприємництва

«Необхідність систематичної модернізації сільськогосподарських підприємств не є новизною для суспільства в час бурхливого соціально-

економічного розвитку. Для ґрунтового аналізу стану й економічного потенціалу агропідприємств слід прискіпливо визначити методику такої оцінки» [13; 14].

Визначення рівня і темпів модернізації сільськогосподарських підприємств може бути важливим завданням для аналізу та планування розвитку сільського господарства. Існує кілька методик і підходів до визначення цих параметрів, включаючи такі:

1. *Економічний аналіз.* Один з підходів полягає у проведенні економічного аналізу фінансових показників сільськогосподарських підприємств. Сюди входять аналіз доходів, витрат, прибутку, рентабельності та інших фінансових показників. Порівнюючи ці дані з попередніми роками або з галузевими середніми значеннями, можна визначити рівень фінансової модернізації підприємства.

2. *Аналіз технічних показників.* Визначення темпів модернізації може включати аналіз технічних показників сільськогосподарських підприємств, таких як використання сучасних технологій та обладнання, автоматизація виробництва, розширення машинопарку та інше. Цей аналіз може допомогти визначити, наскільки підприємство використовує сучасні ресурси та технології.

3. *Соціальний аналіз.* Для визначення рівня модернізації також може бути важливим аналіз соціальних аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств, таких як умови праці, рівень освіти та підготовки робочої сили, умови проживання та інше.

4. *Екологічний аналіз.* В сучасному світі важливим аспектом модернізації є питання екологічної сталості. Аналіз впливу сільськогосподарських підприємств на навколишнє середовище, включаючи питання використання агрохімікатів, водних ресурсів та викидів парникових газів, може бути частиною оцінки рівня модернізації.

5. *Порівняння з кращими практиками.* Порівняння фінансових, технічних та екологічних показників підприємства з кращими практиками в галузі або зі схожими суб'єктами може допомогти визначити рівень.

Показники визначення рівня і темпів модернізації сільськогосподарських підприємств можуть включати широкий спектр економічних, технічних, соціальних та екологічних індикаторів. Ось кілька показників, які можуть використовуватися для цього:

1. *Фінансові показники:*

- Валовий дохід підприємства.
- Прибуток (збиток) підприємства.
- Рентабельність виробництва.
- Витрати на дослідження і розвиток (R&D).
- Коефіцієнт ефективності використання активів.
- Відношення загальної вартості основних фондів до загального обсягу інвестицій.

2. *Технічні показники:*

- Використання сучасних технологій і обладнання.
- Автоматизація виробництва.
- Виробництво продукції відповідно до сучасних стандартів та вимог якості.
- Оснащеність сільськогосподарських машин і устаткуванням нового покоління.

3. *Соціальні показники:*

- Рівень освіти та кваліфікація робочої сили.
- Умови праці та безпека праці.
- Рівень задоволеності працівників та їхній доступ до соціальних послуг.

- Забезпеченість житлом та соціальними послугами.

4. *Екологічні показники:*

НУБІП УКРАЇНИ

- Використання природних ресурсів, включаючи водні та земельні ресурси.
- Викиди парникових газів та інший вплив на навколишнє середовище.

- Застосування екологічно чистих агрохімікатів та методів вирощування.

НУБІП УКРАЇНИ

5. Порівняльні показники:

- Порівняння з іншими сільськогосподарськими підприємствами в галузі або регіоні.

- Порівняння із схожими суб'єктами, які досягли високого рівня модернізації.

НУБІП УКРАЇНИ

6. Показники соціальної відповідальності:

- Виконання стандартів соціальної відповідальності та участь у спільноті.

- Залучення доцільних практик у сфері корпоративної соціальної відповідальності.

НУБІП УКРАЇНИ

Залежно від конкретних цілей та завдань дослідження, можуть використовуватися різні комбінації цих показників для визначення рівня і темпів модернізації сільськогосподарських підприємств.

НУБІП УКРАЇНИ

В цілому оцінка темпів та рівня модернізації тісно пов'язана з оцінкою трьох її складових – ефективності інноваційної діяльності, ефективності кадрового забезпечення та ефективності державної підтримки модернізації.

Оцінка інноваційного забезпечення модернізації сільськогосподарських підприємств Сьогодні одним із вирішальних чинників підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є активна інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств. Постійне оновлення техніки і технологій, удосконалення організаційно-економічних механізмів управління є основними умовами виробництва

НУБІП УКРАЇНИ

конкурентоспроможної продукції, досягнення і збереження позицій підприємства на ринку, підвищення продуктивності праці.

Оцінка інновацій та визначення їх ефективності відбуваються як на загальних, так і на окремих стадіях інноваційного процесу.

«Загалом інноваційний процес в АПК зводиться до трьох основних етапів: створення інновацій, поширення їх та освоєння товаровиробниками»

[15].

Підхід до визначення економічної ефективності кадрового забезпечення. Заробітна плата керівників, спеціалістів, виробничих робітників і службовців зазвичай розраховується з урахуванням ступеня кваліфікації виробничників,

їхнього творчого підходу до виконання своїх різнопланових обов'язків та ефективності результатів праці. Тому необхідно передбачити таке поєднання,

яке враховувало б специфіку роботи на сучасних сільськогосподарських підприємствах. Як свідчить практика, заробітна плата керівників і спеціалістів

недостатньо враховує якісні та кількісні характеристики праці, а концепція стимулювання праці поки що не вдосконалена. Одним із варіантів усунення

цих диспропорцій є використання результатів договірної роботи.

Оцінити рівень модернізації державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Основою підтримки

сільськогосподарських виробників має стати взаємодія, орієнтована на національне макросередовище, підприємницькі групи та програми

підприємств на місцях у зонах агропромислового розвитку та регіональних центрах (можливо, об'єднаних територіальних громадах).

Таким чином, встановлені шляхи оцінки ефективності модернізації з оцінкою таких факторів, як: інновації, державна підтримка, кадрове

забезпечення. Це в свою чергу сприятиме певною мірою здійснювати оцінку стану, рівня та темпів осучаснення сільськогосподарських

підприємницьких структур за окремими напрямками їх розвитку.

НУБІП України

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

2.1. Оцінка економічного стану підприємницьких структур в аграрному секторі

Стан сільськогосподарських підприємств може варіюватися в різних країнах і регіонах в залежності від багатьох факторів, таких як економічна ситуація, технологічний рівень, кліматичні умови, політика держави та інші чинники. Багато сільськогосподарських підприємств вдосконалюють свою техніку та процеси завдяки використанню сучасних технологій. Це допомагає підвищувати продуктивність та знижувати витрати на працю. Зростає увага до стійкого землекористування та екологічної стійкості. Сільськогосподарські підприємства шукають способи зменшення впливу своєї діяльності на навколишнє середовище та збереження родючості ґрунтів.

Збільшення світової торгівлі та обміну продукцією сільськогосподарства відкриває нові можливості для сільських підприємств. Вони можуть виробляти продукцію для міжнародного ринку та отримувати доступ до нових технологій та ресурсів. Сільськогосподарські підприємства залежать від економічної стійкості та фінансування. Деякі підприємства можуть стикатися з фінансовими труднощами через коливання цін на сільськогосподарську продукцію та інші ринкові фактори. Зміна смаків та попиту споживачів може впливати на види культур, які вирощуються на сільськогосподарських підприємствах. Деякі сільськогосподарські підприємства адаптуються до цих змін, змінюючи свою продукцію.

Загалом, сільськогосподарські підприємства стежать за сучасними тенденціями, використовуючи нові технології та підходи для підвищення ефективності та стійкості своєї діяльності.

На стан усіх підприємницьких структур має значний вплив і рівень їх модернізації. Під впливом усталених уявлень більшості населення під модернізацією мають на увазі насамперед технічне та технологічне оновлення.

У монографії “Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери”

[16] вчені обґрунтовують модернізацію через організаційні та економічні складові. Тобто вона тісно пов'язана з організаційно-економічними та інституційними змінами як в галузі, так і в країні в цілому.

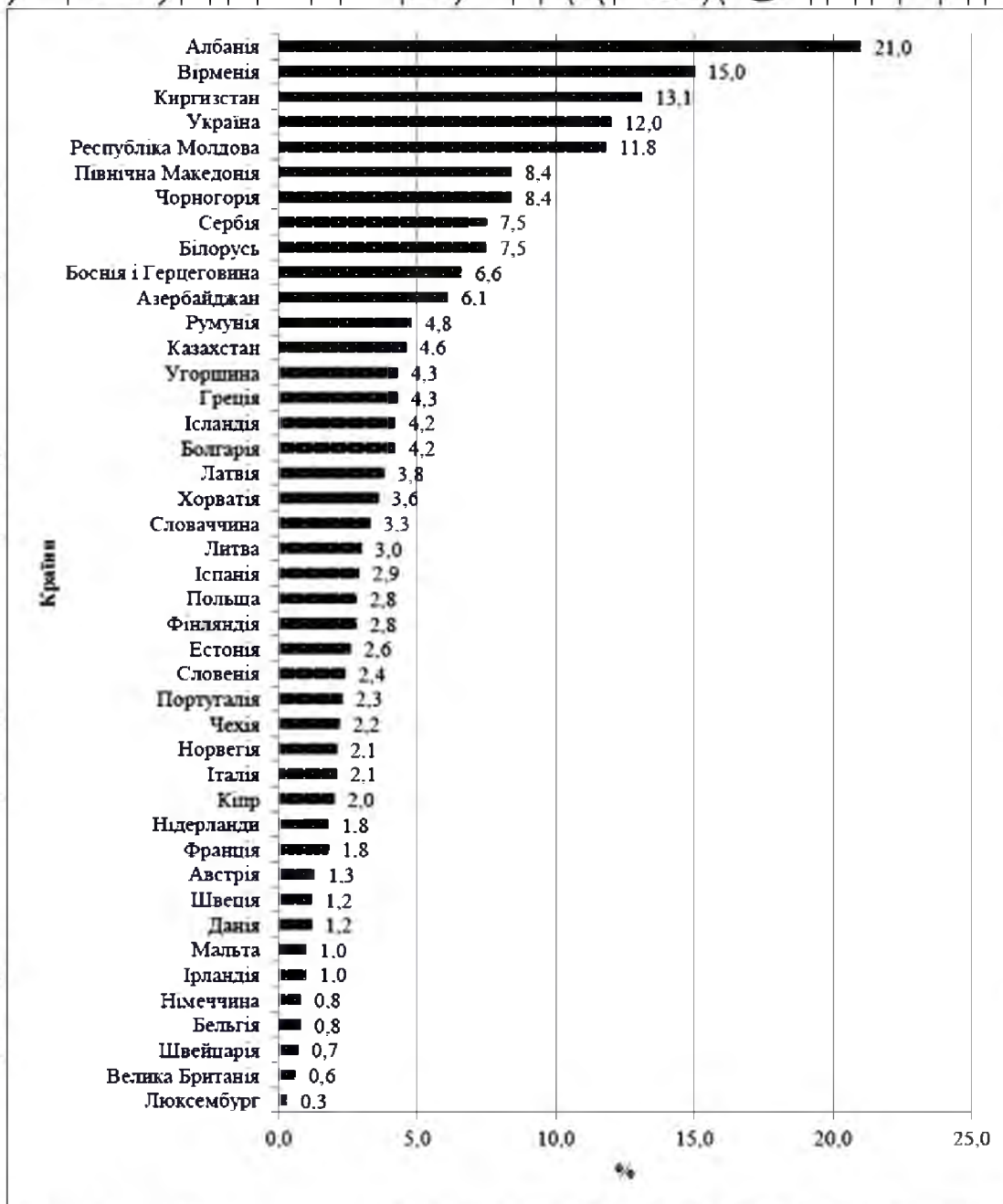

Рис. 2.7. Частка продукції сільського господарства у структурі ВВП України та деяких країн Європи в 2021 р., %

Джерело: сформовано автором на основі [17].

Однією з головних ознак успішної модернізації є те, що відсталі країни наближаються за відповідними показниками до розвинутих. Яскравим прикладом здійснення успішної модернізації є Китай та Південна Корея.

Говорячи про рівень розвитку та модернізації України та аграрного сектору зокрема можна стверджувати, що економіка країни залишається відсталою та аграрною (рис. 2.1). В жодній розвинутій країні світу аграрний сектор не займає такого відсотка у структурі ВВП. В більшості з них на сільське господарство припадає близько 2%, проти 12% в Україні.

Така велика частка аграрного сектору у структурі ВВП говорить насамперед про відсталість економіки країни. Але незважаючи на зростання значення галузі в економіці вона теж розвивається не завжди за рахунок сучасних технологій та організаційно-управлінських рішень. Так в останні роки перед війною мало місце скорочення прямих іноземних інвестицій в галузь.

Зважаючи на високий рівень розораності сільськогосподарських угідь – 76% українське сільське господарство давно вже вичерпало свої можливості екстенсивного розвитку. Тільки інвестиції та інновації можуть допомогти модернізувати та осучаснити галузь.

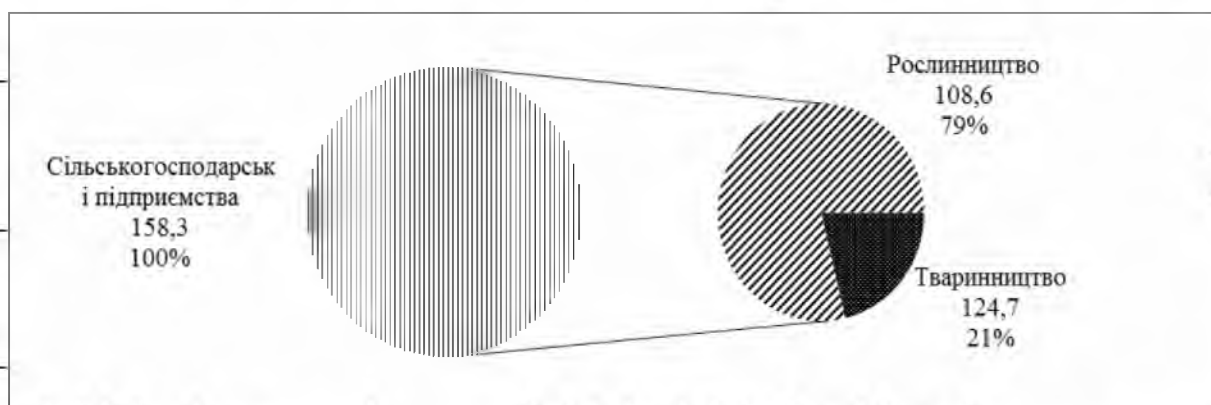

Рис. 2.2. Структура виробництва продукції рослинництва і тваринництва у сільськогосподарських підприємствах у 2021 р., млрд грн

Джерело: сформовано автором на основі [18].

Також мають місце серйозні диспропорції в розвитку галузей сільського господарства. В Україні спостерігається парадокс. Тваринництво – галузь сільського господарства, яка здатна приносити більший дохід на одиницю

площі та потребує залучення технологічного й наукового потенціалу, - домінує в усіх розвинених європейських країнах і здатна в кілька разів збільшити обсяг виручки від реалізації сільськогосподарської продукції, але в нашій країні на її частку припадає лише 22% від усього (рис. 2.2).

В Українському аграрному секторі зайнято 7% населення. «Оскільки процес модернізації сільськогосподарських підприємств передбачає інтеграцію у їх діяльність цифрових технологій, автоматизацію, робототехніку, то в успішних агровиробництвах розвинених країн частка робочої сили в аграрному секторі не перевищує 2-3%» [17].

З-поміж усіх аграрних реформ земельна реформа вважається найбільш радикальною організаційною реформою останніх років. Результатом земельної реформи є перерозподіл землі між новими власниками та користувачами, і деякі показники цього результату наведено на рисунку. 2.3.

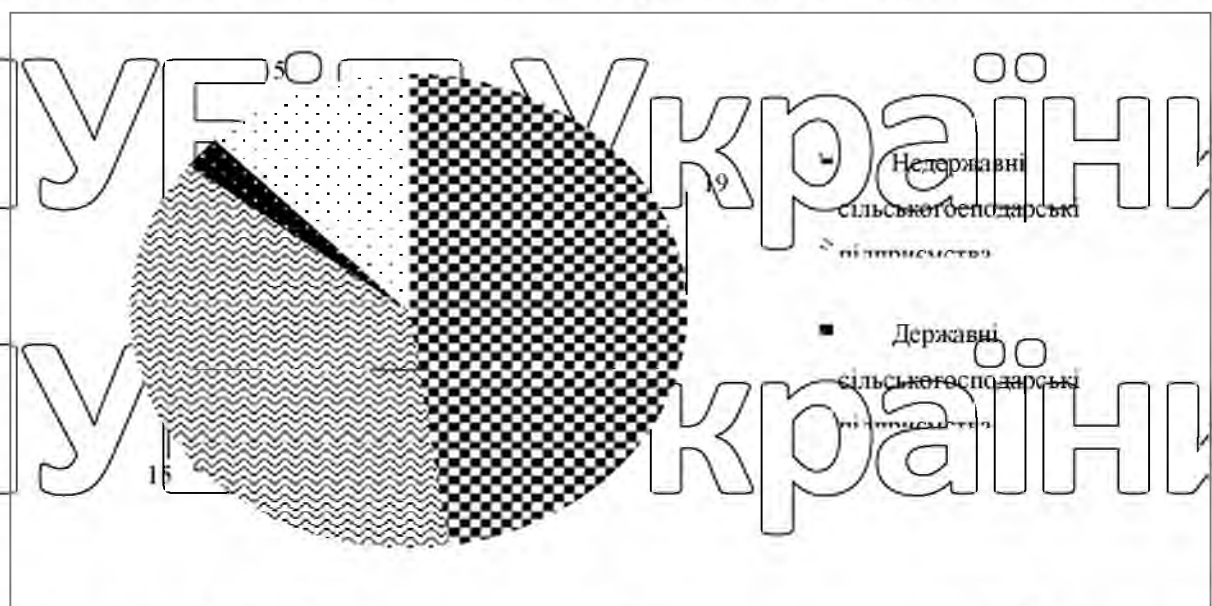

Рис. 2.3. Розподіл сільськогосподарських угідь між власниками і землекористувачами України на 01.01.2021 р., тис. га

Джерело: сформовано автором на основі [18, 19].

Внаслідок проведених земельних реформ в сільському господарстві України сформувались великі, крупнотоварні сільськогосподарські підприємства - агрохолдинги. Вони маючи у власності або користуванні сотні тисяч гектарів, як правило розвивають тільки рослинницькі галузі, а

саме вирощування зернових та соняшнику. Про це свідчать дані табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Розподіл підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за розміром сільськогосподарських угідь на 01.11.2021 р.

	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. га	у % до загальної площі сільськогосподарських угідь
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	40735	89,4	19960,2	100,0
у т. ч. площею, га				
до 5,0	3138	6,9	10,1	0,1
5,1–10,0	2594	5,7	20,3	0,1
10,1–20,0	3937	8,6	61,0	0,3
20,1–50,0	11263	24,7	424,9	2,1
50,1–100,0	4903	10,8	354,3	1,8
100,1–500,0	7372	16,2	1797,1	9,0
500,1–1000,0	2651	5,8	1891,4	9,5
1000,1–2000,0	2481	5,4	3570,9	17,8
2000,1–3000,0	1084	2,4	2649,2	13,3
3000,1–4000,0	471	1,0	1635,4	8,2
4000,1–5000,0	276	0,6	1236,1	6,2
5000,1–7000,0	261	0,6	1526,3	7,6
7000,1–10000,0	138	0,3	1140,1	5,7
більше 10000,0	166	0,4	3643,1	18,3
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	4823	10,6	x	x

Джерело: сформовано автором на основі [17].

Розвиток концентрації виробництва відбувається внаслідок збільшення середнього розміру сільськогосподарських підприємств. Інвестори у вітчизняному аграрному секторі меншою мірою концентруються на тваринництві та більшою - на використанні сільськогосподарських земель.

Сільськогосподарська власність, що характеризується високою модернізацією виробництва і значною технічною ефективністю, у кілька разів знижує використання праці та зайнятість.

В зв'язку із тривалою дією мараторію на продаж землі більшість

семельних угід в Україні знаходиться в оренді. Хоча й має місце тенденція до зростання рівня орендної плати за сільськогосподарські угіддя, дана стаття витрат не підіймною для агропідприємств. Так, у 2021 році її частка у виручці склала 7,5 % (табл. 2.2), що в порівнянні з економічно стійкими державами не вважається обтяжливим.

Оренда землі сільськогосподарськими підприємствами України в 2021 р.

Таблиця 2.2.

Показник	Україна
Площа орендованих сільськогосподарських угідь, тис. га	17409,4
до площі використовуваних угідь, %	95,6
Плата за оренду, тис. грн	12784490,7
Частка орендної плати у витратах на виробництво, %	8,3
Витрати на виробництво продукції сільського господарства, тис. грн	154313457,8
Орендна плата до виручки від продажу сільськогосподарської продукції, %	7,5
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції сільського господарства і послуг, тис. грн	169873370,6

Джерело: сформовано автором на основі [17]

Звісно ж ринкова ціна за оренду корелюється із вартістю сільськогосподарських угідь, яка в Україні не була встановлена через мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, а визначалася тільки на основі нормативної оцінки. Тоді як у розп'янутих країнах вона встановлюється від ринкових цін на землю, що є значно вищою.

Тобто можна говорити, що має штучне заниження орендної плати за землю на користь великих землекористувачів – агрохолдингів.

У цьому відношенні простежується певна кореляція. Ціни на сільськогосподарські землі в країнах з укоріненою власністю на них (Франція, Іспанія) є нижчими, ніж у країнах з укоріненими дрібними та середніми фермерами (Німеччина, Італія). Це пояснюється тим, що фермери переважають за чисельністю власників сільськогосподарських земель і часто створюють конкурентне середовище навколо земельних ділянок, які вони хочуть продати, тоді як власники сільськогосподарських земель часто є

практично єдиними користувачами сільськогосподарських земель у даному районі, що створює швидше монополіне ніж конкурентне середовище.

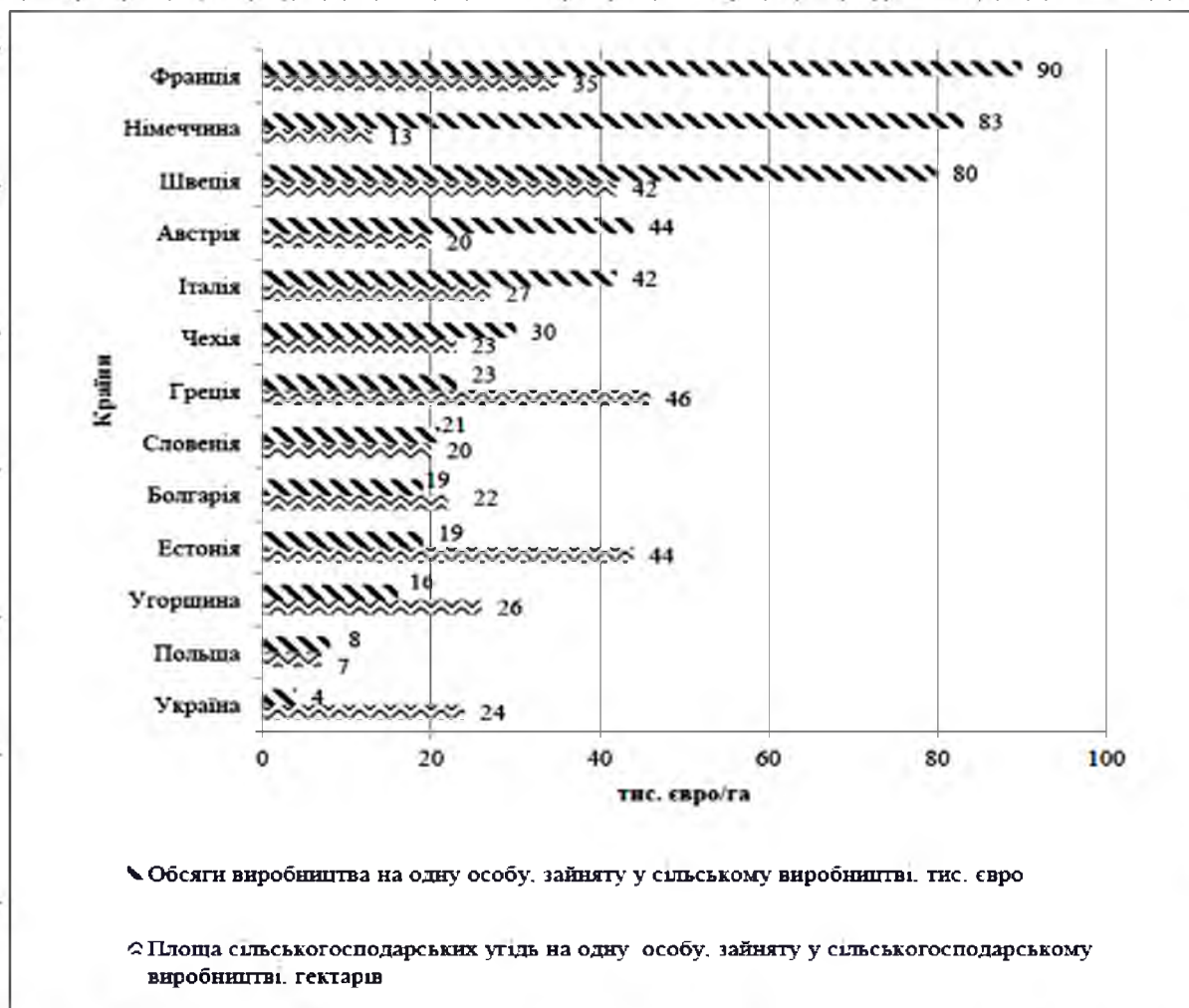

Рис. 2.4. Площа угідь та обсяг виробництва на одного працівника сільськогосподарського підприємства у 2021 р.

Джерело: сформовано автором на основі [12, 20].

Як видно з рисунка 2.4, кількість оброблюваних гектарів на одного працівника в українських сільгосппідприємствах у ± 2 рази вища, ніж у провідних європейських країнах, і це не сильно позначається. Однак різниця в продуктивності праці разюча: виробіток на одного працівника в українських сільгосппідприємствах найнижчий і деколи у 20 разів відстає від показників Франції, Німеччини та Швеції.

Переважаання ріднинницького сектору у валовій продукції сільського господарства та вузький спектр культур, що вирощуються на великих площах, змусили провести аналіз структури сільськогосподарських угідь у розвинених

європейських країнах, звернувши увагу на різну структуру земель, які використовуються вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами, про що йтиметься в наступних параграфах.

У табл. 2.3 наведено врожайність основних сільськогосподарських культур у вітчизняних підприємствах і в деяких країнах ЄС. Урожайність відображає технічну ефективність виробництва і може бути пов'язана з одним із наслідків технологічних удосконалень у рослинництві. Наведені дані свідчать про те, що українські сільськогосподарські підприємства досягли значного прогресу в цій галузі.

Таблиця 2.3

Урожайність сільськогосподарських культур у підприємствах України та окремих країн Європейського Союзу, 2021 р., ц/га*

Країна	Соняшник	Пшениця	Кукурудза	Соя	Ячмінь	Ріпак
Німеччина	18,2	66,7	81,4	24,4	57,7	29,9
Іспанія	13,6	40,6	108,4	31,4	36,7	22,7
Франція	22,6	67,6	87,9	26,0	62,6	30,6
Італія	24,1	39,0	101,4	36,3	41,7	27,6
Польща	16,4	39,9	58,8	19,3	30,7	24,7
Україна	24,1	38,4	87,0	26,4	32,3	26,5

Джерело: сформовано автором на основі [17;20]

Водночас порівняння виробництва м'яса і молока на душу населення в Німеччині, Франції та Італії показує, що наші сільськогосподарські підприємства виробляють у 3-4 рази менше молока, у 3-15 разів менше свинини, у 6-10 разів менше яловичини і телятини, в 1,2-1,6 рази менше птиці. (табл. 2.4.).

Тому скасування земельного мораторію не є принциповим питанням для розвитку економіки. Важливіше те, яку структуру сільського господарства буде створено після скасування мораторію.

Залежно від вибору моделі сільського господарства Україна може розвиватися одним із двох шляхів із різними наслідками: "Шлях Румунії та Болгарії (агрохолдинги та агропідприємства)", або "Шлях Польщі, Італії, Німеччини (родинні ферми)".

Таблиця 2.4

Виробництво основних видів продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами України та інших країн,

2021 р.*

Країни	Молоко	Свинина	Яловичина та телятина	М'ясо птиці
Валовий виробіток, тис. т				
Німеччина	32490,94	2182,00	1102,00	1572,00
Іспанія	720,80	4530,00	669,01	1636,80
Франція	24543,37	5344,00	1460,00	1732,00
Італія	11944,45	1471,00	809,22	1285,00
Польща	11945,62	2082,00	564,72	2545,10
Велика Британія	15188,10	927,00	922,70	1957,80
Україна*	2755,50	359,80	87,70	1084,60
Середній виробіток у розрахунку на одну особу, кг				
Німеччина	392,4	26,4	13,3	19,0
Іспанія	15,4	97,1	14,3	19,8
Франція	366,7	114,5	21,8	20,9
Італія	197,5	31,5	13,4	15,5
Польща	314,6	44,6	14,9	30,7
Румунія	56,8	7,8	2,6	5,5
Великобританія	229,2	19,9	13,9	23,6
Україна	65,7	7,7	2,1	13,1

Джерело: сформовано автором на основі [18; 20]

Використовувати досвід економічно розвинених європейських країн,

слід відзначити безліч позитивних прикладів дестабілізації структурних перекосів у вітчизняному сільськогосподарському виробництві та впровадження низки позитивних прикладів функціонування українських сільськогосподарських підприємств.

2.2. Динаміка і темпи здійснення процесу модернізації сільськогосподарських підприємств

Модернізація сільськогосподарських підприємств потребує аналізу траєкторій їх розвитку та виявлення динамічних змін у їх функціонуванні. Процес модернізації сільськогосподарських підприємств у розвинених країнах

Західної Європи характеризується переважно такими показниками, як діджиталізація сільського господарства, роботизація агропромислового комплексу, збільшення частки органічної продукції, оновлення основних фондів та технологічні інновації. Хоча ці показники є результативними, вони в першу чергу формують модернізацію (факторними) ознаками, що формують модернізацію, є орендні відносини, забезпеченість тракторами та сільськогосподарською технікою, застосування органічних добрив, обробіток землі та динаміка впливу господарської діяльності на навколишнє середовище.

Оскільки ці процеси є основоположними для модернізації сільськогосподарських підприємств, важливо порівняти результати діяльності українських фермерських господарств з їхніми західноєвропейськими колегами, які є більш модернізованими, ніж українські фермерські господарства, хоча і не є мірилом досконалості. Вивчаючи українське сільське господарство, важливо відзначити, що половина наявних земель використовується українськими фермерами. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Тенденції модернізації кількості і розмірів сільськогосподарських підприємств за 2013-2021 рр.

Роки	Наявність сільськогосподарських угідь, тис. га	Кількість агропідприємств, од	Середній розмір підприємства, га
2013	21418,7	57152	374,8
2014	21585,9	56493	382,1
2015	21570,6	56133	384,3
2016	21914,2	55866	392,3
2017	21800,1	49046	444,5
2018	21529,8	46199	466,0
2019	19922,7	45379	439,0
2020	19821,2	47697	415,6
2021	19960,2	45558	438,1

Джерело: сформовано автором на основі [18].

Більшість землі, яку обробляють підприємства, орендується у фермерів-власників. В результаті аграрної реформи, роздержавлення та приватизації фермери стали власниками землі, більша частина якої знаходиться у власності сільськогосподарських підприємств.

Варто зазначити, що з 2021 року в Україні починає поступова лібералізація ринку землі, яка передбачає можливість продажу земельних ділянок фізичним особам. Однак, розмір та швидкість цього процесу може варіюватися в різних регіонах України, і він може залежати від законодавства та рішень місцевих органів влади.

Протягом 2013 - 2021 рр. посівні площі високорентабельних та експортоорієнтованих культур в Україні зросли – у 3,5 рази. Зосередження виробництва на таких культурах як соняшник, ріпак, соя обґрунтовується орієнтацією сільськогосподарських підприємств виключно на власну рентабельність та налагоджені ринки збуту, які склалися через високий попит на продовольство та аграрну продукцію в світі.

Таблиця 2.6

Динаміка виробництва продукції сільського господарства підприємствами України за період 2013-2021 рр. (у постійних цінах 2016 р., млн грн)

Роки	Показники					
	Продукція сільського господарства		Продукція рослинництва		Продукція тваринництва	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
2013	96273,6	100,0	71275,2	74,0	24998,4	26,0
2014	94089,0	100,0	66812,7	71,0	27276,3	29,0
2015	121053,7	100,0	92138,4	76,1	28915,3	23,9
2016	113082,3	100,0	82136,2	72,6	30946,1	27,4
2017	136590,9	100,0	103127,8	75,5	33463,1	24,5
2018	139058,4	100,0	105529,5	75,9	33528,9	24,1
2019	131918,6	100,0	99584,7	75,5	32333,9	24,5
2020	145119,0	100,0	113392,6	78,1	31726,4	21,9
2021	140533,2	100,0	108601,1	77,3	31932,1	22,7

Джерело: сформовано автором на основі [18].

«Одновекторний підхід до вирощування високоприбуткових сільськогосподарських культур накладає свої негативні відбитки на структуру вирощування в рослинництві та водночас не забезпечує необхідну кількість іншої агропродукції для населення України. Сформувався дисбаланс у виробництві низько прибуткових культур, наприклад, проса і гречки, який зумовив зростання попиту на них. Саме тому важливим

залишається питання регулятора структури виробництва та контролю за додержанням його нормативів. У минулому важливим організаційно-економічним заходом, що сприяв відновленню та розвитку вітчизняного зернового виробництва, стала державна комплексна галузева програма «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 р.», яка була затверджена наказом Мінагрополітики України та УААН 23.10.2007 р. за № 757/101»

[23]. Такі програми необхідно продовжувати знову.

Висока прибутковість рослинницьких галузей та значно менші витрати виробництва призвели до скорочення виробництва продукції галузей тваринництва (табл. 2.6).

«Недоліком вважаємо зниження поголів'я ВРХ або відхід від тваринництва, що спричинено низькою прибутковістю цієї галузі для агрохолдингів порівняно з рослинництвом. Чисельність поголів'я корів і продуктивність худоби належать до факторів, які вирішальним чином впливають на розвиток агропродовольчого потенціалу, обсяги виробництва продукції тваринництва, рівень розвитку молочної промисловості, забезпечення власного населення достатніми обсягами молочної продукції»

[26].

Водночас, виробництво м'яса птиці та свинини зазнало структурних зрушень у бік зростання. В результаті виробництво яєць зросло в 2,8 рази, свинини - в 4 рази, а м'яса птиці - в 28 разів. Це пов'язано з коротким періодом обороту і, відповідно, швидшим відшкодуванням витрат порівняно з пасовищним тваринництвом. Цей структурний зсув у тваринництві також можна пояснити зростанням попиту на продукцію птицевництва, оскільки вона є більш доступною для людей з нижчою купівельною спроможністю.

Фундаментальну основу в системі виробництва сільськогосподарської продукції структурами агробізнесу становить модернізація машинно-тракторного парку, яка може бути віднесена до інвестиційного забезпечення. Динаміка чисельності технічних засобів наведена табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Динаміка кількісного складу техніки в сільськогосподарських підприємствах України за період 2014–2021 рр.

Показники		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Трактори	штук	168532	151287	150740	146004	130811	127852	132686	129272
	у розрахунку на 1 000 га шт	9	8	8	8	7	7	7	...
	Потужність двигунів, тракторів тис. кВт	16949	12096	12498	12469	11826	12033	12615	12582
	Середня потужність двигуна трактора, кВт	74,0	83,3	86,2	88,7	90,4	94,1	95,1	97,3
Зернозбиральні комбайни	штук	36783	32750	31997	30061	27196	26735	27366	26801
	у розрах. на 1 000 га посівної площі зернових культур шт	3	4	4	4	4	4	4	4
Кукурудзозбиральні комбайни	штук	2857	2548	2131	2009	1784	1634	1534	1523
	у розрах. на 1 000 га посівної площі кукурудзи, шт	...	1	1	1	2	3	3	3
Картоплезбиральні комбайни	штук	1257	733	645	574	504	469	465	409
	штук	5083	4240	3557	3037	2427	2427	2278	2028
Бурякозбиральні машини	штук	5083	4240	3557	3037	2427	2427	2278	2028
	у розрах. на 10 000 га посівної площі, шт	...	9	9	13	9	114
Льонозбиральні комбайни	штук	631	458	298	259	209	187	190	144
	штук	10547	10865	11216	11195	10476	10232	10305	9533

Джерело сформовано автором на основі [18,].

Таким чином, у сільськогосподарських підприємствах – кількість тракторів зменшилась на 23%, зернозбиральних комбайнів – на 27%, бурякозбиральних – на 60%, кукурудзозбиральних – на 4,7%, картоплезбиральних – у три рази, льонозбиральних – у 4,4 рази, установок для доїння корів – на 10%.

За останнє десятиліття матеріально-технічне забезпечення суттєво не покращилося ні кількісно, ні якісно. Зношеність машин і тракторів у сільськогосподарських підприємствах досягла 35%, а фінансові ресурси для їх оновлення є недостатніми. Чверть технічних засобів перебуває в несправному стані, а їх зношеність створює подвійне навантаження на операторів. За принципом ланцюгової реакції це призводить до недотримання агротехнічних стандартів, затримок термінів виконання робіт і послуг, а отже, до втрати частини врожаю.

Аналіз динамічних змін, що відбуваються останнім часом, свідчить про те, що інтегруються сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм. Форма участі в акціонерних товариствах є дуже зручною для інтеграції вузькоспеціалізованих структур різного профілю, які бажають об'єднати свої технології, зусилля та капітал для ефективної роботи та отримання максимальної прибутковості. «Масштабність таких інтегрованих структур дозволяє паралельно з виробництвом успішно здійснювати переробку та збут сільськогосподарської продукції, спираючись на інноваційні технології, сучасну сільськогосподарську техніку, додаткові інвестиції, систематичний розвиток людських ресурсів, стажування за кордоном, участь у програмах державної підтримки та інші можливості. Дійсно, функціонування агрохолдингів (переважно АТ) базується на використанні модернізованої технічної та кадрової бази. Наприклад, якщо в інших організаційно-правових формах господарювання майже 45% основних засобів становлять будівлі, то в інтегрованих організаціях понад 40% - обладнання та техніка» [27].

У системі модернізації сільськогосподарських підприємств важливим є аналіз структури основних засобів, темпів їх фізичного та морального старіння, відповідності вимогам часу та прогнозованих змін у майбутньому, які надають важливу інформацію для керівництва. Як показано на рисунку 2.5, за останнє десятиліття вартість основних засобів зросла втричі. Однак інфляційний процес також змінюється під впливом тих самих факторів, тому

важливо залучати додаткові ресурси та наповнювати набір основних засобів більш наукомісткими технологічними компонентами.

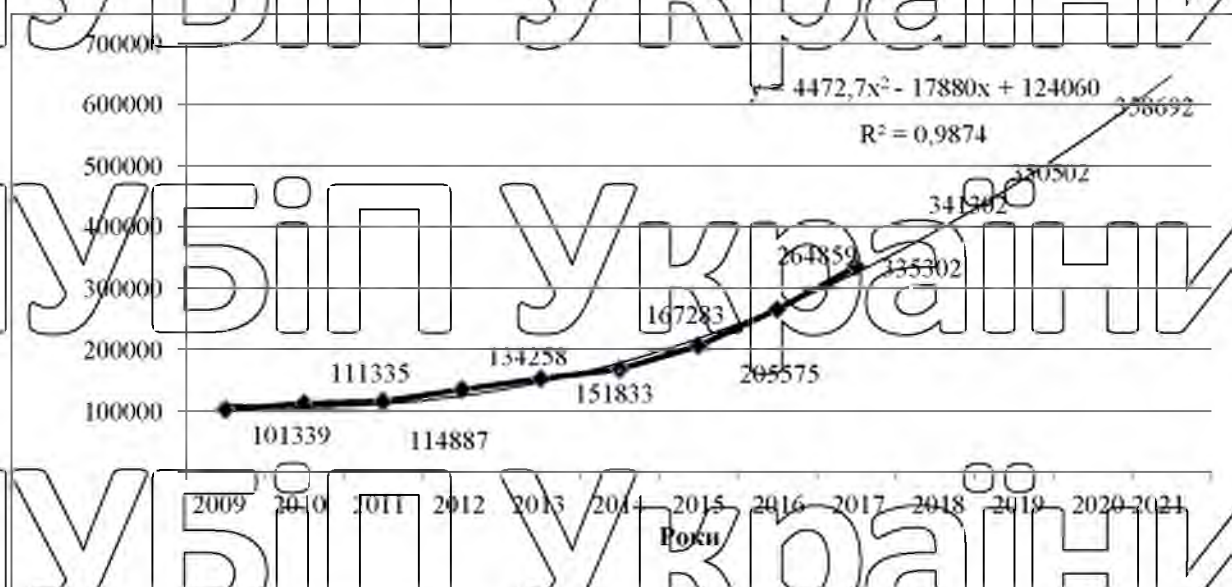

Рис. 2.5. Динаміка вартості основних засобів сільських підприємств у 2009-2021 рр.

Для дослідження тенденцій та стану рівня модернізації машинно-тракторного парку доцільним є аналіз його вікового складу. Дані табл. 2.8 свідчать про незадовільний технічний стан придатності матеріально-технічної

бази підприємницьких структур агробізнесу: понад 50% з усіх видів техніки використовується більше 15 років.

Таблиця 2.8
Віковий склад технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств (станом на кінець 2020 рр.)

Вікова група	Види технічних ресурсів				
	трактори	вантажні автомобілі	сільсько-господарські машини	комбайни	обладнання галузі тваринництва
	Частка, %				
До 5 років	6,6	4,8	5,6	6,7	2,8
5-10 років	8,0	5,4	14,7	4,1	1,1
10-15 років	27,0	10,8	24,9	12,7	5,4
Понад 15 років	58,4	79,0	54,8	76,5	90,7
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: сформовано автором на основі [18]

«Найбільш негативною є ситуація щодо вікового складу обладнання у галузі тваринництва, вантажних автомобілів та комбайнів, де частки техніки віком понад 15 років складають 90,7%, 79,0% та 76,5% відповідно. За таких умов неможливе впровадження новітніх технологій та нарощування обсягів виробництва продукції» [28]. «Процес інтенсифікації сільськогосподарського виробництва логічно й об'єктивно пов'язаний з економічним оборотом ресурсів агропромислового комплексу та відповідним оборотом вироблених продуктів. Він – єдність руху ресурсів, освіти і використання поточних витрат та результатів виробництва» [29].

Порівняння вітчизняних агропідприємств з іноземними, де вдало утверджені передові світові технології, демонструють значний рівень організаційної, економічної і насамперед технологічної відсталості та потребу у модернізації наших аграрних підприємств.

2.3. Інвестування в процес розвитку сільськогосподарських підприємств

Для того, щоб сформувати гнучкий механізм сталого розвитку сільськогосподарських підприємств у короткостроковій і довгостроковій перспективі та реагувати на мінливе внутрішнє і зовнішнє середовище, необхідно створити фактори успішного господарювання, серед яких - стабільне інвестиційне середовище. Збільшення інвестиційних потоків з різних джерел ще не створило атмосфери, сприятливої для розширення та відтворення виробництва і повного імпортозаміщення української сільськогосподарської продукції. Тому залишається проблемою виділення достатнього обсягу інвестиційних коштів з бюджетів сільськогосподарських підприємств для їх модернізації. З практичної точки зору, початкова потреба в оптимальному структуруванні джерел залучення інвестицій зумовлена необхідністю для вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників

конкурувати із зарубіжними країнами на ринку збуту як в якісному, так і в кількісному відношенні.

Покращення стану інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки передбачає нагромадження вартості продукції тваринництва і рослинництва та оптимізацію фінансового рівня суб'єктів господарювання.

Інвестування в розвиток сільськогосподарських підприємств може бути вигідним інвестиційним проектом, особливо в країнах з розвинутою аграрною галуззю, таких як Україна. Серед найпоширеніших способів інвестування в сільське господарство можна виокремити наступні:

1. *Придбання земельних ділянок.* Інвестиції в купівлю землі можуть бути вигідним шляхом розвитку сільськогосподарського бізнесу. Земля є основним ресурсом для сільського господарства, і її власність або оренда може забезпечити стабільний дохід. В Україні через нерозвинутість ринку землі, який відкрився тільки в середині 2021 року та діючі законодавчі обмеження поки що це ускладнено.

2. *Покупка сільськогосподарської техніки та обладнання.* Сучасна техніка та обладнання можуть покращити продуктивність та знизити витрати в сільському господарстві. Інвестиції в нову техніку можуть підвищити якість та кількість сільськогосподарської продукції. Цим шляхом іде крупний та середній агробізнес, через більші обороти та більшу доступність до кредитних та інвестиційних ресурсів.

3. *Розвиток інфраструктури.* Інфраструктура, така як системи поливу, зберігання та транспорту сільськогосподарської продукції, може бути значущою для розвитку сільськогосподарського бізнесу. Інвестиції в покращення інфраструктури можуть знизити втрати та забезпечити ефективний обсяг виробництва. Найбільш поширені в Україні інвестиції в інфраструктуру для зберігання вирощеної продукції такі як елеватори, зерно-, овоче- та фруктосховища.

4. *Диверсифікація продукції.* Розширення асортименту сільськогосподарської продукції, включаючи вирощування різних культур або

виробництво тваринницької продукції, може знизити ризик та забезпечити стабільний дохід. Тут перевагу мають уже структури малого та середнього агробізнесу, які досить часто займаються вирощуванням цишевих культур, чи виробництвом нішевих пррдуктів.

5. *Екологічно чисте сільське господарство.* Інвестування в екологічно чисті методи виробництва може підвищити цінність продукції та відповідати попиту споживачів на натуральні та екологічно безпечні продукти. В розвитку органічного виробництва також найкращі позиції займають підприємницькі структури малого та середнього бізнесу.

6. *Розвиток технологій.* Впровадження сучасних технологій, таких як інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI) та сільськогосподарські дрони, може підвищити продуктивність та ефективність виробництва. Звичайно тут переваги у крапного бізнесу через кращі фінансові можливостів в використанні найсучасніших технологій.

7. *Роботизація та автоматизація.* Інвестування в сільськогосподарські роботи та автоматизацію процесів може зменшити потребу у ручній праці та підвищити продуктивність. В Україні є багато сільськогосподарських підприємств оснащених засобами роботизації та автоматизації на рівні найкращих світових зразків. І знову тут беззаперечні переваги у крупного бізнесу

При виборі інвестиційного напрямку в сільському господарстві важливо провести ретельний аналіз ринку, ризиків та можливих прибутків. Також, важливо мати належні знання про сільське господарство або співпрацювати з фахівцями у галузі.

«Для аграрного бізнесу характерний уповільнений рух капіталу (довготривалість виробничого циклу в окремих підгалузях перевищує рік, тоді як у багатьох галузях економіки – 1-3 місяці, а в торгівлі ще менше), низька господарська маневреність (зупинка виробництва неможлива, його можна тільки скасовувати, а для регенерації, передусім у тваринництві, треба не

менше трьох років), уразливість до змін природно-кліматичних умов тощо» [30, с. 85].

«Модернізація виробництва також потребує нових інвестиційних впливань, використання цифрових технологій, збільшення соціальної віддачі, розширене відтворення тощо. Водночас залучення додаткових джерел фінансування інвестиційної діяльності аграрних підприємств можливе, передусім, за рахунок власних коштів товаровиробників» [31, с. 86].

«Аналіз структури джерел фінансування засвідчує, що залежно від фінансового стану 80-100 % інвестованого капіталу становлять власні кошти.

Вони формуються за рахунок амортизаційних відрахувань, чистого прибутку, емісії цінних паперів та ін. Частка власного прибутку серед джерел фінансування не перевищує 50 %, амортизаційних відрахувань – 40 %» [30, с.

105]. «Згідно зі світовою практикою, з амортизаційних відрахувань фінансується понад 60 % інвестицій в основний капітал» [31, с. 56].

Амортизаційні накопичення, незалежно, за якою методикою нарахування амортизації вони здійснені, є ефективним ресурсом на шляху модернізації основних засобів, удосконалення цифрових технологій тощо.

Дослідження інвестиційної підтримки сільськогосподарських підприємств показують, що частка держави в структурі джерел грошових потоків зменшується, натомість зростає частка приватного капіталу, з'являються нові організаційні учасники, створюється інвестиційна

інфраструктура та формується ядро спеціалізованих кредитних установ і організацій. Модернізація структури доходів відбувається під впливом таких факторів, як організаційно-правові форми господарювання, спеціалізація діяльності, обсяги реалізації продукції, масштаби землекористування тощо.

Таким чином, цільове використання амортизаційних ресурсів, зростання ролі прибутку підприємств у фінансових запозиченнях, ретельне опрацювання цільових програм та залучення бюджетних асигнувань забезпечують збільшення інвестиційних впливань.

«Інвестиції необхідно визначати як чинник забезпечення рівноважного

приросту валової доданої вартості, інвестиційна складова якої для уряду є регулятором впливу на економіку» [225].

Дані таблиці 2.9 свідчать, що за дев'ять років вартість капітальних інвестицій зростає у 3,1 рази. Це та низка інших факторів обумовили зростання валової доданої вартості (ВДВ) у 5,7 рази.

Таблиця 2.9
Динаміка інвестиційної активності в економіці та сільському господарстві України за 2012-2020 рр.

Роки	Валова додана вартість (у фактичних цінах, млрд грн)	Капітальні інвестиції*		Валова додана вартість сільського господарства (у фактичних)	Питома вага, %		
		всього, млрд грн	у сільському господарстві, млрд грн.		інвестицій у валовій доданій	інвестицій у сільське господарство у валовій	валової доданої вартості с/г. у структурі валової
2012	992,2	189,1	11,3	82,9	19,1	13,6	8,4
2013	1166,9	259,9	16,7	110,0	22,3	15,2	9,4
2014	1262,2	293,7	19,1	113,2	23,3	16,9	9,0
2015	1336,4	267,7	18,6	132,4	20,0	14,0	9,9
2016	1382,7	219,4	18,4	161,1	15,9	11,4	11,7
2017	1689,4	273,1	29,3	239,8	16,2	12,2	14,2
2018	2023,2	359,2	49,7	279,7	17,8	17,8	13,8
2019	2519,6	448,5	63,4	303,9	17,8	20,9	12,1
2020	3017,0	578,7	65,1	360,8	19,2	18,0	12,0
2020 у % до 2012	у 3,0 р.	у 3,1 р.	у 5,8 р.	у 4,4 р.	+0,1 в.п.	+4,4 в.п.	3,8 в.п.

Джерело: сформовано автором на основі [18].

* Показник «Інвестиції в основний капітал» починаючи з 2011 року не розробляється. Показник

«Капітальні інвестиції – всього» (загальна сума капітальних інвестицій – більша або рівна інвестиціям в основний капітал)

«Нарощування обсягів виробництва експортно-орієнтованої сільськогосподарської продукції (зернові, насіння соняшнику, м'ясо птиці тощо), набуття статусу одного з ключових учасників світового

агропродовольчого ринку значно підсилюють інвестиційну привабливість аграрного сектору країни» [32, с. 65] та сприяють залученню іноземних інвестицій

Аналіз даних таблиці 2.10 показує, що інвестиції на 100 га сільськогосподарських угідь, на одного працівника випереджають загальне фінансування на 1,2 та 1,3 в.п.

Таблиця 2.10

Рівень інвестиційного забезпечення сільськогосподарства за період 2010-2018 рр.

Роки	Інвестиції в основний капітал у сільському господарстві на 100 га сільськогосподарських угідь						
	всього		на одного працівника		на одне підприємство		
	млрд грн	млрд дол США	тис. грн	тис. дол США	тис. грн	тис. дол США	млн грн
2012	14,31	1,43	26,9	3,40	21,5	2,71	0,25
2013	16,70	2,10	39,8	5,00	31,7	3,98	0,30
2014	19,09	2,39	45,5	5,69	36,2	4,54	0,34
2015	18,64	2,33	44,4	5,55	35,4	4,42	0,38
2016	18,39	1,55	43,8	3,69	34,9	2,94	0,40
2017	29,31	1,39	69,8	3,31	55,6	2,64	0,65
2018	49,66	1,99	118,2	4,74	94,2	3,78	1,04
2019	63,40	2,42	151,0	5,76	120,3	4,59	1,39
2020	65,06	2,48	154,9	5,90	123,5	4,71	1,45
2020 у % до 2012	4,5 р	1,7 р	5,8 р.	1,7 р	5,7 р.	1,7 р	5,8 р

Джерело: сформовано автором на основі [18].

Для підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств важливо шукати нетрадиційні чинники, такі як нові джерела (інструменти) інвестування - іноземні кредитні технології, інвестиційні проекти та проектне інвестування. Оскільки частка іноземних інвестицій у структурі джерел інвестування сільськогосподарських підприємств за останні 18 років не перевищувала 2,4%, необхідно моделювати привабливість власних коштів сільськогосподарських товаровиробників та запозичених коштів резидентів України.

Дослідження джерел інвестиційного забезпечення

сільськогосподарських підприємств, дозволило встановити залежність їх обсягів та можливостей залучення від таких факторів: організаційно-правової форми, наявного рівня інвестиційного забезпечення, площі

сільськогосподарських угідь, що використовуються (рослинництво) та обсягу реалізованої продукції (тваринництво), на пряму виробництва та прибутковості підприємства.

«Частка інвестиційних вливань з-поміж різних організаційно-правових форм доволі відмінна. В середньому на одне підприємство найвищий рівень інвестування припадає на акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю, найнижчий – на дочірні та комунальні підприємства темп нагромадження інвестицій максимальний у акціонерних товариств, мінімальний – в обслуговуючих кооперативів» [30, с. 83]. «Таким чином, різні

організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств у силу певних економічних законів мають різні якісні та кількісні показники інвестиційного забезпечення, породжуючи їх подальші перетворення. Сталі позитивні тенденції в економіці залежать від того, наскільки економічна система забезпечує вихідне генерування інвестиційних ресурсів унаслідок відтворювального процесу на сільськогосподарських підприємствах та в економіці цілому» [33, с. 345].

Прибуткові та фінансово стійкі підприємства мають більше можливостей для інвестування власних заощаджень, прибутку та амортизаційних відрахувань, що є привабливим для потенційних зовнішніх кредиторів та свідчить про їхню економічну привабливість. Прибуткові сільськогосподарські підприємства зосереджуються на розширенні та відтворенні (капітальне будівництво будівель та споруд, модернізація сівозмін у рослинництві та тваринництві з використанням цифрових технологій, впровадження кращих міжнародних бізнес-практик), тоді як менш прибуткові або менш рентабельні підприємства структуруються з метою мінімізації високоризикових кроків дотримуються та інвестують ресурси лише в такі напрямки, як збереження основних засобів у робочому режимі та життєвого циклу ключових оборотних процесів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

3.1. Покращення інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного підприємництва

На сьогодні інноваційна новизна продовжує залишатися важливою для розвитку сільськогосподарських підприємств. Сільськогосподарські підприємства з чисельністю працівників понад 250 осіб можуть дозволити собі самостійно розробляти інноваційні технології рослинництва та тваринництва, тоді як дрібні фермери залишаються дезінформованими щодо технологій виробництва, переробки та зберігання продукції, прибуткових ринків збуту своєї продукції, а також залишаються дезінформованими щодо кваліфікованих кадрів для прибуткового фермерства. Пошук, а також залишаються дезінформованими щодо висококваліфікованих кадрів для прибуткового ведення сільського господарства. Саме підприємства, які створюють найбільше робочих місць, формують середній клас економіки та залишаються основою для гарантування демократичних форм правління, продовжують перебувати в інноваційному вакуумі. Одним із варіантів інноваційного пробудження в діяльності сільськогосподарських підприємств може стати впровадження інноваційного маркетингу та інтеграція інноваційних провайдерів як посередників у взаємовідносинах між виробниками та споживачами інновацій.

Інноваційний провайдинг в сільському господарстві означає впровадження нових технологій, методів та підходів для покращення якості та ефективності сільськогосподарського виробництва. Інновації в сільському господарстві можуть сприяти збільшенню врожаю, зниженню витрат,

покращенню управління ресурсами та зменшенню впливу на навколишнє середовище. Інноваційний провайдинг в сільському господарстві може застосовуватись в різноманітних сферах та напрямках.

Застосування сучасних сільськогосподарських технологій.

Використання сучасних сільськогосподарських технологій, таких як автоматизовані трактори, дрони для моніторингу полів, системи GPS та сільськогосподарський IoT, може покращити ефективність обробки полів та розподілу ресурсів. Впровадження нових агротехнічних методів, які

дозволяють вирощувати більше продукції з меншою кількістю ресурсів, таких

як зменшення використання пестицидів та добрив, а також впровадження сучасних методів поливу та обробки ґрунту.

Дослідження та впровадження генетичних інновацій можуть призвести до виробництва більш урожайних та стійких до хвороб та погодних умов

культур. Розробка нових сортів та гібридів. Вивчення та розробка нових сортів

рослин та гібридів може покращити врожайність та якість сільськогосподарської продукції.

Використання систем управління ресурсами на основі великих даних і штучного інтелекту може допомогти оптимізувати використання води, добрив

та інших ресурсів у сільському господарстві. Вдосконалення систем зберігання та перевезення продуктів може зменшити втрати та забезпечити більшу доступність сільськогосподарської продукції. Інновації в сфері

екологічної сталості включають в себе використання біологічних методів боротьби з шкідниками, відновлення ґрунтів та зменшення впливу сільського господарства на довкілля.

Інновації в сільському господарстві можуть покращити якість та кількість продукції, підвищити прибутковість для сільських господарів та

сприяти сталому розвитку сільських територій. Важливо пам'ятати, що

інновації часто потребують інвестицій у дослідження та розробку, а також партнерства з науковими установами та сільськогосподарськими технологічними компаніями.

Необхідність впровадження та комерціалізації ноу-хау створила низку викликів для сільськогосподарських виробників з точки зору контролю якості інноваційного процесу, паралельно з підвищенням конкурентоспроможності українських виробників. Особливістю аграрного сектору є те, що терміни впровадження інноваційної діяльності в його суб'єктах були набагато повільнішими та менш динамічними, ніж в інших секторах економіки. При цьому концептуальні засади та методи впровадження інновацій у вітчизняному сільському господарстві ще не сформовані та не впроваджені в повному обсязі. Слід погодитися, що інноваційна та комерційна складові діяльності сільськогосподарських підприємств є важливими чинниками їх модернізації, оскільки сьогодні все більше уваги приділяється інноваційним процесам як основоположному фактору успіху у формуванні підприємств.

Вивчення цих складових дає можливість розробити методологію інноваційного маркетингу, покликану об'єднати принципи та методи цих дисциплін у єдиний концептуальний механізм, орієнтований на модернізацію зовнішнього ринкового середовища. Саме маркетинг дає можливість підприємствам визначити потребу в інноваціях на ринку, передбачити і стимулювати попит на інноваційні розробки, провести аналіз сильних і слабких сторін підприємства, передбачити вимоги споживачів і водночас представити конкретні інноваційні продукти, загартовані суспільством.

Маркетинг інновацій - це процес впровадження та просування нових технологій, продуктів, послуг або ідей на ринок з метою здобуття конкурентних переваг та задоволення потреб споживачів. Маркетинг інновацій вимагає стратегічного планування та взаємодії між дослідницькими та розробницькими командами, виробництвом, маркетингом та продажами. Ключові етапи маркетингу інновацій включають наступні етапи:

- *Дослідження ринку:* Перед впровадженням інновації важливо провести дослідження ринку для визначення потреб споживачів, ідентифікації конкурентів та оцінки можливостей та загроз.

- Розробка продукту або послуги: Інноваційний продукт чи послуга повинні відповідати потребам ринку та бути унікальними. Розробка інновацій може вимагати співпраці з інженерами, дизайнерами та іншими фахівцями.

- Брендинг і позиціонування: Важливо створити ефективний бренд для інноваційного продукту чи послуги та визначити, як він буде позиціонуватися на ринку. Це включає в себе розробку найменування, логотипу, слогану та стратегії маркетингу.

- Збут і реклама: План маркетингу інновації повинен включати стратегії збуту та реклами, включаючи вибір каналів розповсюдження, рекламні кампанії та комунікаційні зусилля для залучення цільової аудиторії.

- Тестування та вдосконалення: Після впровадження інновації важливо слідкувати за відгуками споживачів, збирати дані та вносити виправлення та покращення на основі зворотного зв'язку.

- Стратегія ціноутворення: Визначення ціни для інноваційного продукту або послуги важливо для покриття витрат і забезпечення прибутку. В цьому контексті важливо враховувати витрати на дослідження та розробку, а також конкурентну обстановку на ринку.

- Освітні заходи та інформування споживачів: Інноваційний продукт або послуга може потребувати освіти споживачів щодо їх переваг та використання. Інформування споживачів про інновацію є важливим елементом маркетингу.

- Захист інтелектуальної власності: Якщо інновація має патенти або авторські права, важливо забезпечити їхній захист та врегулювання правових питань.

Маркетинг інновацій вимагає творчого підходу та здатності адаптувати стратегію відповідно до реакції ринку. Це може бути складним завданням, але успішний маркетинг інновацій може призвести до значних вигод для підприємницьких структур.

Упровадження маркетингової концепції в процес інновацій агропідприємств з метою модернізації створює значні переваги в конкурентній

боротьбі шляхом швидкої реакції на появу нових розробок та запровадження їх в господарську практику.

Концепція маркетингу інновацій наведена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Комплексна концепція маркетингу інновацій

Джерело: сформовано автором.

Потреба у впровадженні в інноваційний простір підприємницьких структур агробізнесу маркетингу пов'язана зі змінами та перетвореннями, які породжують нові виклики, завдання та нові шляхи їх розв'язання. Інноваційний маркетинг направлений на дослідження чинного нормативно-правового, економіко-організаційного та технологічного сегментів розвитку чи деградації інноваційних процесів у агробізнесі.

«Провайдингові мережі – це саморегульовані об'єднання передових аграрних наукових організацій, виробничих підприємств, представників держави та провайдерів, метою яких є імплементація інноваційних технологій» [35].

Їх завданнями є аналіз поточних перспектив ноу-хау, продумування шляхів їх залучення, пошук стратегічних клієнтів, оновлення технологічної складності, розвиток трансферу інновацій від виробників (науково-дослідних

інститутів, університетів) до сільськогосподарських підприємств та трансформація знань у технологічний розвиток.

Посередниками інфраструктури трансферу інновацій є провайдери, коучі та дилери, як сполучні елементи між основними суб'єктами науки (пропозиція) та виробництва (попит) у мінливому ринковому середовищі.

Схема взаємодії учасників системи маркетингу інновацій наведена на рис. 3.2.

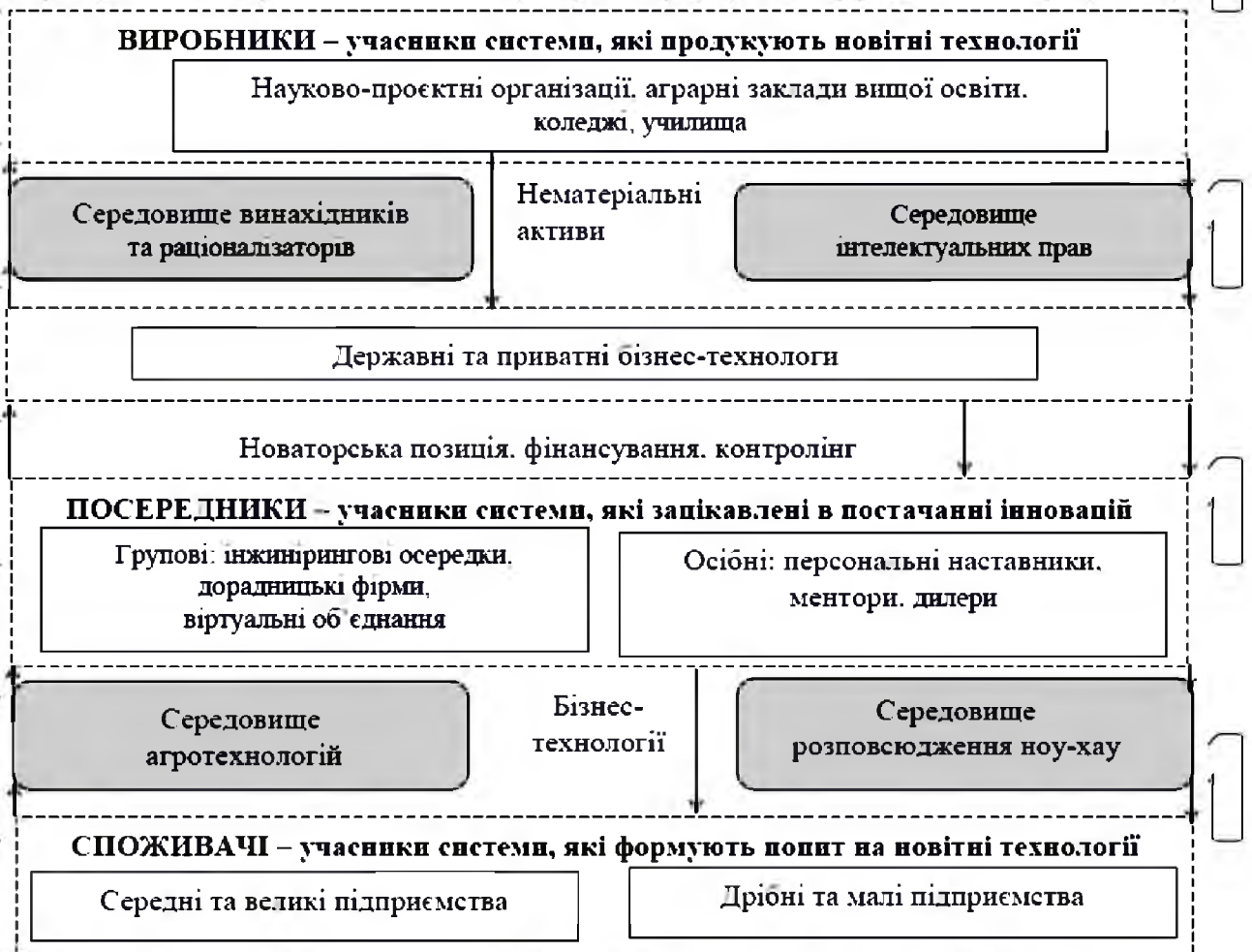

Рис. 3.2. Схема взаємодії учасників системи маркетингу інновацій

Джерело: сформовано автором.

Розробка і впровадження інновацій у з метою модернізації аграрного бізнесу залежить від сформованого інвестиційного клімату у країні та інвестиційної привабливості галузі.

Інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств залежить від різних економічних чинників (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Потенційні шляхи покращення привабливості інвестицій в агробізнес та цілі їх досягнення

Джерело: сформовано автором.

Високий рівень виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства, який вклучає в себе якість ґрунтів, кліматичні умови, доступ до води та ресурсів, може збільшити інвестиційну привабливість. Наявність сучасних сільськогосподарських технологій та інфраструктури, таких як системи поливу, обробки ґрунту, сучасна машинерія та обладнання, може збільшити продуктивність та знизити витрати.

Можливість легко реалізувати сільськогосподарську продукцію на міжнародних та внутрішніх ринках може зробити сільське господарство привабливим для інвесторів. Здатність до оптимізації виробництва та

зниження витрат на виробництво може підвищити інвестиційну привабливість. Продуктивність сільськогосподарських підприємств може бути підтримана різними заходами уряду, такими як субсидії, податкові пільги та інші заходи для сприяння розвитку сільського господарства.

Можливість досягти клієнтів і виробляти продукцію, яку вони потребують, може визначити успіх сільськогосподарського підприємства і, отже, його інвестиційну привабливість. Споживчий попит на здорову та екологічно чисту сільськогосподарську продукцію може збільшити інвестиційну привабливість сільського господарства.

Визначення ризиків та сезонних коливань у сільському господарстві і розробка стратегій для їх управління може вплинути на інвестиційну привабливість. Вартість капіталу та можливість отримання фінансування для розвитку можуть вплинути на інвестиційну привабливість сільського господарства.

Враховуючи ці фактори, інвестори можуть приймати рішення про вкладання коштів у сільське господарство. Інвестиції в сільське господарство можуть бути вигідними, але вимагають ретельного аналізу та планування, особливо з урахуванням ризиків та непередбачених обставин, які властиві цій галузі.

3.2. Інституційне забезпечення модернізації суб'єктів агробізнесу

Модернізація аграрного сектору економіки на сьогодні неможлива без державної підтримки та виваженої аграрної політики. «Загальновідомо, що результативна аграрна політика, діяльність суб'єктів сільського господарства визначається рівнем утвердження ринкових інститутів, як базових, засадничих норм. Грамотно підібрані й утвержені в правильному напрямі інститути сьогодні визначені економічною методологією як найважливіша умова результативності ринкових перетворень [257, с. 233].»

Інституційні зміни були зосереджені на створенні нових інститутів, які формують своєрідні "правила гри", або на модернізації існуючих інститутів. Ставши на шлях модернізації виробничих відносин і продуктивних сил у

напрямку ринкового (прозахідного) регулювання, сільськогосподарські виробники зіткнулися з багатьма інституційними протиріччями. Це і діаметрально протилежні пріоритети ринкової та адміністративної аграрної економіки, і несумісність принципів регулювання аграрного ринку з укоріненими інститутами, і відсутність дорожньої карти інституційних

перетворень та системної тактичної і стратегічної розробки кінцевих результатів, яких необхідно досягти. Саме тому оптимальне та успішне інституційне забезпечення слід визнати фундаментальною проблемою, вирішення якої дозволить запуснути ефективний вектор процесу модернізації сільськогосподарських підприємств.

Багато наукових розробок в напрямках трансформації, модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств та господарств населення здійснено вченими ННЦ "Інститут аграрної економіки". Серед них можна відмітити: В.В. Юрчишина, М.Й. Маліка, В.В. Россоха, І.Ф. Баланюка, М.Я.

Дем'яненка та ін. Зокрема, В.В. Россоха свого часу стверджував, «що вдала імплементація інститутів власності, ціноутворення, державної підтримки залежить від адаптації або успішності вдало обраних "правил гри"» [37, с. 133]

Забезпечення ефективного розвитку аграрного сектору вимагає змін у соціальних, економічних та політичних інститутах. Напрями модернізації інституціонального забезпечення сільськогосподарських підприємств наведено на рисунку 3.4.

Соціальні інститути розвитку сільськогосподарських підприємств відіграють важливу роль у сприянні сталому розвитку сільськогосподарського сектору та покращенні якості життя сільського населення. Ці інститути спрямовані на підтримку сільськогосподарських підприємств, забезпечення

соціальної справедливості та забезпечення сталого розвитку. До них можна віднести:

Рис. 3.4. Напрями модернізації інституціонального забезпечення сільськогосподарських підприємств

Агенції регіонального розвитку. Ці агенції працюють на розвиток інфраструктури, економіки та послуг у сільських регіонах, щоб забезпечити рівень життя та зайнятість населення.

Сільська кооперація. Сільські кооперативи допомагають об'єднувати фермерів і сільськогосподарські підприємства для забезпечення доступу до ринків, закупівлі обладнання та матеріалів, та надають фінансову підтримку.

Учбові заклади і дослідницькі інститути. Університети та дослідницькі центри готують фахівців та проводять дослідження для розвитку нових технологій та методів сільського господарства.

Соціальні програми та підтримкаю. Урядові програми, які надають соціальну підтримку фермерам і сільському населенню, включаючи програми зайнятості, пенсійні виплати та медичну допомогу.

Громадські організації. Неприбуткові організації та об'єднання громадськості працюють на захист прав сільських мешканців, захист навколишнього середовища та сприяння сталому розвитку.

Регіональні та місцеві влади. Місцеві уряди грають важливу роль у розвитку сільськогосподарських підприємств, надаючи підтримку та створюючи сприятливі умови для бізнесу.

Фінансові установи. Банки та кредитні спілки надають фінансову підтримку сільськогосподарським підприємствам у вигляді кредитів, інвестицій та інших фінансових послуг.

Сільські та сільськогосподарські об'єднання. Вони сприяють взаємодії та спільній діяльності сільських громад, що сприяє ефективнішому вирішенню спільних проблем.

Соціальні інститути розвитку сільськогосподарських підприємств допомагають створювати сприятливу економічну та соціальну середовище для розвитку сільського господарства. Вони можуть забезпечувати фінансову підтримку, освіту та навчання, забезпечувати доступ до ринків та допомагати зменшити економічні та соціальні нерівності в сільських громадах.

Економічні інститути розвитку аграрного сектора - це організації, програми та інструменти, призначені для сприяння економічному розвитку та сталості сільськогосподарського сектора. Вони надають фінансову підтримку, консультації, технічну допомогу та інші ресурси сільськогосподарським підприємствам та фермерам. Серед них можна виділити:

Банки та кредитні установи. Банки надають фінансову підтримку сільськогосподарським підприємствам у вигляді кредитів та інших фінансових

послуг. Вони допомагають фермерам та сільськогосподарським підприємствам отримувати доступ до капіталу для розвитку та розширення.

Кредитні спілки та кооперативи. Кредитні спілки та сільські кооперативи можуть надавати фінансову підтримку та інші послуги фермерам та сільськогосподарським об'єднанням на більш сприятливих умовах.

Фонди розвитку. Фонди розвитку, як правило, надають гранти та фінансову підтримку для проектів та ініціатив, спрямованих на покращення сільськогосподарського сектора, включаючи розвиток нових технологій та інфраструктури.

Урядові агентства і міністерства сільського господарства. Урядові органи в багатьох країнах створюють програми та ініціативи для підтримки сільськогосподарського сектора, включаючи субсидії, податкові стимули та регуляторні положення.

Торгові об'єднання та асоціації. Ці організації допомагають сільським громадам і підприємствам відстоювати їхні інтереси, а також надають технічну підтримку та освіту щодо сільськогосподарських питань.

Дослідницькі інститути та університети. Дослідницькі центри та навчальні заклади генерують нові технології та знання для підтримки сільського господарства. Вони проводять дослідження та розробляють інновації для покращення продуктивності та якості продукції.

Міжнародні організації та програми. Міжнародні організації, такі як Всесвітній банк, програми ООН та інші, надають технічну та фінансову підтримку для розвитку сільськогосподарського сектора в розвиваючихся країнах.

Ці інститути сприяють розвитку сільського господарства, покращенню виробництва, підвищенню життєвого рівня фермерів та сприяють забезпеченню продовольчої безпеки. Вони також допомагають зменшити вплив сільськогосподарського сектора на навколишнє середовище та сприяють сталому розвитку.

Політичні інститути розвитку аграрного сектору - це законодавчі та урядові органи, які визначають політику, закони та стратегії для розвитку сільського господарства та сільських територій. Вони грають ключову роль у формуванні середовища для розвитку аграрного сектору та забезпечення сталості. Серед них:

Міністерства та департаменти сільського господарства. Урядові органи, які відповідають за регулювання та розвиток сільськогосподарського сектору. Вони розробляють законодавство, політику та програми підтримки для фермерів та сільських територій.

Парламенти та комітети з сільського господарства. Законодавчі органи, які приймають закони та бюджети, що стосуються сільського господарства. Комітети з сільського господарства займаються аналізом та розробкою законодавчих ініціатив.

Незалежні регуляторні органи. Деякі країни мають незалежні регуляторні органи, які відповідають за нагляд за ринками та забезпеченням конкуренції в аграрному секторі.

Сільські та місцеві органи влади. Місцеві уряди грають важливу роль у розвитку сільських територій та надають підтримку сільськогосподарським підприємствам.

Міжнародні організації та угруповання. Різні міжнародні організації, такі як Всесвітній банк, Світова торгова організація (СТО), Харчова та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) та інші, також впливають на політику та розвиток аграрного сектору через надання технічної та фінансової підтримки.

Сільські та сільськогосподарські об'єднання. Громадські організації та аграрні асоціації грають важливу роль у впливі на політику та захисті інтересів сільських громад та сільськогосподарських підприємств.

Дипломатичні служби та міжнародні відносини. Вони забезпечують зовнішні відносини та міжнародні торговельні відносини.

Оптимізація інституційного середовища для сільськогосподарських підприємств та домогосподарств неможлива без створення системи конкуренції. Аналіз економічної парадигми у сфері муніципального регулювання конкуренції та досвіду її застосування у вітчизняному та зарубіжному аграрному секторі дозволяє виокремити конкретні концепції, які можуть бути застосовані в нинішніх умовах. Державні органи влади повинні зосередити свої зусилля на створенні оптимальних умов для справедливого розподілу, впровадження передових технологій та сучасної логістики і маркетингу сільськогосподарської продукції, виробленої українськими фермерами. Це стосується, насамперед, використання засобів і методів обмеження формування монопольних прав власності на сільськогосподарську продукцію, дуополій тощо.

3.3. Механізм кооперування підприємницьких структур у системі їх модернізації.

Кооперація сьогодні успішно реалізується в різних економічно розвинених країнах у Канаді, Німеччині, Франції, Ізраїлі, США та багатьох інших. Більше того, сучасна кооперація часто виходить за межі однієї країни і слугує основою для створення транснаціональних компаній, мінімізації посередницьких ланок, збуту товарів, забезпечення колективної безпеки тощо.

Кооперація - це форма організації, при якій група осіб або підприємств об'єднується для спільного досягнення певних цілей або задач. Кооперація може стосуватися різних сфер життя, включаючи сільське господарство, економіку, соціальні ініціативи, освіту і багато інших сфер. Важливою рисою кооперації є спільна робота та спільне власність або контроль над ресурсами та результатами спільної діяльності.

Група осіб або підприємств об'єднуються для досягнення спільної мети або завдань, які можуть бути економічними, соціальними або іншими.

Учасники кооперації можуть внести свої ресурси, які можуть включати в себе капітал, працю, знання, обладнання, та інші активи. Вони мають спільний контроль над прийняттям рішень та, можливо, спільну власність над створеними ресурсами або підприємствами.

Учасники кооперації мають рівні права та обов'язки в рамках об'єднання. Вони приймають рішення за допомогою консенсусу або інших механізмів голосування. Якщо в результаті спільної діяльності отримується прибуток, він може бути розподілений серед учасників на підставі певних умов. Також ризики можуть бути спільно відчуті.

Кооперація в сільському господарстві може охоплювати такі аспекти, як спільна закупівля обладнання та матеріалів, об'єднання фермерів для спільного вирощування та реалізації продукції, спільна обробка ґрунтів, інформаційний обмін та навчання, і багато інших ініціатив. Кооперація може допомогти покращити рентабельність, знизити витрати та підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Механізм кооперування сільськогосподарських підприємств у системі їх модернізації може включати різні етапи та інструменти, спрямовані на покращення ефективності та конкурентоспроможності галузі. Ось загальний

опис такого механізму:

Формування кооперативів та об'єднань. Сільськогосподарські підприємства можуть об'єднуватися в кооперативи, аграрні асоціації або інші об'єднання для спільного рішення економічних та виробничих завдань. Це дозволяє об'єднувати ресурси та знання для спільного розвитку.

- Створення спільних інфраструктурних об'єктів. Кооперативи можуть інвестувати в створення спільних інфраструктурних об'єктів, таких як об'єднані сховища, обробні фабрики, лабораторії для аналізу якості продукції, та інше. Це допомагає знизувати витрати та підвищувати якість продукції.

«Уявімо, що власник агропідприємства, витративши фінансові, матеріальні, земельні ресурси, сформував команду, одностунів і вирощує зернові культури.

– затративши близько 2500 грн на вирощування 1 т пшениці, восени він змушений продати її власнику елеватора, який також повинен залучити й заморозити значні кредитні ресурси для придбання і зберігання зерна протягом року;

– користуючись своєю монопольною, безальтернативною власністю і бажанням отримати максимальний прибуток, власники елеваторів, зернотрейдери змушують агропідприємства продавати зерно за цінами в межах собівартості, позбавляючи їх подальшого розвитку;

– аналогічно роблять наступні переробники, купляючи й продаючи м'ясокомбінати й комбикормові заводи, пекарні й свинокомплекси, м'ясокомбінати й торгові мережі.

– інакше кажучи, одну тонну зерна, яку селянин продає близько 3000–3500 грн, елеватор реалізовує за 4 000 грн, 1 т комбикорму за 5 000 грн, 100 кг свинини, яку вирощують на свинокомплексі з 1 т зерна за 8 000 грн, м'ясокомбінат – перероблене м'ясо – за 10 000 грн, а покупці купляють його в магазинах за 12 000 грн» [39].

- *Спільні закупівлі та обслуговування.* Сільськогосподарські кооперативи можуть об'єднуватися для спільних закупівель сільськогосподарського обладнання, добрив, насіння та інших матеріалів. Це допомагає знижувати витрати на закупівлі та забезпечує доступ до спеціалізованих послуг.

- *Спільна маркетингова діяльність.* Кооперативи можуть об'єднувати зусилля для маркетингу та реалізації сільськогосподарської продукції на ринку. Це допомагає збільшувати обсяги продажів та отримувати кращі ціни.

- *Спільна дослідницька та розвідувальна робота.* Кооперативи можуть спільно фінансувати дослідницькі проекти, спрямовані на вдосконалення технологій та методів сільського господарства.

- *Кооперативи можуть забезпечити членам доступ до фінансування для модернізації і розширення виробництва.* Вони можуть надавати гарантії та інші форми підтримки для отримання кредитів та інвестицій.

«В Україні у 90-х рр. кількість акціонерів становила майже 15 млн осіб, проте більшість із них не стали реальними співвласниками, залишаючись суто формальними власниками. Для прикладу, у Канаді – близько 20 % жителів країни володіють 70 % капіталу. Кількість акціонерів у США наприкінці 90-х років (майже 45 %) були учасниками фондового ринку, а вартість їхніх акцій перевищила 13 трлн дол. Деякі європейські держави демонструють ще більш успішні цифри в цьому напрямі. У Швейцарії, утримувачем акцій є кожен другий житель країни» [41].

- *Освіта та навчання.* Кооперативи можуть сприяти освіті та навчанню своїх членів щодо сучасних методів сільського господарства та управління підприємством.

- *Участь у політичних процесах.* Кооперативи можуть брати участь у політичних процесах та впливати на формування політики, спрямованої на розвиток сільського господарства.

Цей механізм допомагає сільським підприємствам об'єднувати ресурси, знижувати витрати.

Модернізація діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів може включати кілька кроків та механізмів для покращення їхньої ефективності, конкурентоспроможності та сталості. Встановлення конкретних цілей та пріоритетів для модернізації. Ці цілі можуть включати покращення якості послуг, збільшення конкурентоспроможності, зниження витрат тощо. Для успішної модернізації потрібні фінансові ресурси. Це можуть бути внутрішні фінансові резерви кооперативу, гранти, кредити або інші джерела фінансування.

Механізм модернізації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів наведено на рис. 3.5. Використання сучасних технологій для підвищення продуктивності та зниження витрат. Це може включати автоматизацію процесів, використання Інтернету речей, впровадження цифрових систем управління тощо.

Рис. 3.5. Механізм модернізації діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Встановлення стандартів якості для послуг чи продукції, яку надає кооператив. Це допомагає забезпечити якість та надійність послуг. Розробка стратегії маркетингу та розширення ринків збуту для послуг чи продукції кооперативу. Постійний моніторинг та оцінка результатів модернізації для впровадження коригувань і поліпшень. Важливо залучити членів кооперативу до процесу модернізації та співпрацювати з ними для досягнення спільних цілей.

Запропонований механізм модернізації кооперативних відносин передбачає участь малих, середніх та дрібних виробників і споживачів сільськогосподарської продукції в кооперації шляхом їх об'єднання в юридичну особу. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив є організаційно-правовою формою господарювання, що сприяє розширенню поінформованості, можливостей та покращенню соціально-економічного розвитку способу життя домогосподарств та сільськогосподарських підприємств.

Модернізація діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів може допомогти покращити якість послуг, підвищити ефективність та збільшити конкурентоспроможність на ринку.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

Отримані результати проведених в магістерській роботі досліджень дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Модернізація підприємств - це процес впровадження сучасних технологій, методів, систем управління та інших інноваційних змін з метою покращення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності підприємства. Цей процес може включати в себе різноманітні аспекти, такі як технологічна оновлення, автоматизація виробництва, покращення процесів управління, впровадження нових методів якості, розширення ринків та інше.

Модернізація підприємств є важливим елементом для адаптації до змін в сучасному бізнес-середовищі, збільшення конкурентоспроможності та забезпечення тривалого успіху. Вона може стосуватися різних секторів економіки, включаючи сільське господарство, промисловість, послуги та інші галузі.

2. Для визначення змісту модернізації сільськогосподарських підприємств, необхідно враховувати її складові (матеріальну, людську, інституційну, інвестиційну та технологічну) та типи (інноваційну та імітаційну). Важливу роль у модернізації відіграють інституції та інститути. Встановлено, що витокami модернізаційних змін є трансформація певних цінностей у суспільній свідомості.

3. Оцінка сучасного стану модернізації сільськогосподарських підприємств спрямована на забезпечення ефективності та сталості господарювання в аграрному секторі. Вона дозволила визначити поточні проблеми та можливості для подальшого розвитку, а модернізація включає в себе заходи та стратегії для вирішення цих питань та покращення діяльності сільськогосподарських підприємств.

4. Якісні індикатори модернізації сільськогосподарських товаровиробників у цьому дослідженні визначаються за методикою оцінки ефективності ведення сільського господарства з використанням еколого-

економічних підходів. Для оцінки екологічної ефективності пропонується використовувати такі показники: інтегральний коефіцієнт ерозійного ризику, баланс гумусу в сівозміні, частка бобових культур у сівозміні, частка ґрунтозахисних культур у структурі посівних площ. Для аналізу економічної

ефективності модернізації можна використовувати такі показники:

збільшення чистого прибутку в цілому по підприємству та в розрахунку на гектар землі; збільшення виробництва кормів на 100 га сівозмінної площі; витрати праці (людино-годин) на 100 га сівозмінної площі; виробництво сільськогосподарської продукції на 100 га сівозмінної площі (у постійних цінах).

5. Аналіз поточного стану та динаміки розвитку тваринництва в сільськогосподарських підприємствах свідчить про те, що галузь не була модернізована. Вітчизняні підприємства не поєднують рослинництво і тваринництво на належному рівні, відсутній повністю збалансований рослинницько-тваринницький цикл та переробка продукції рослинництва у тваринницький сектор, який би генерував нові робочі місця, додану вартість та додаткові надходження до бюджету.

6. Обґрунтовано шлях оновлення інвестиційної атракційності сільськогосподарських підприємств та цілі їх досягнення, зокрема: трансформація структури менеджменту, перебудова активів, удосконалення структури майнового фонду, осучаснення технологій виробництва та сервісу.

Здійснення модернізації сільськогосподарських підприємств на основі інноваційно-інвестиційного розвитку може включати в себе різні аспекти, включаючи виробничі, технічні, управлінські та маркетингові. Вона допомагає підприємствам стати більш конкурентоспроможними, ефективними та стійкими до змін в господарському середовищі.

7. Мета модернізації державної підтримки сільського господарства зумовлена його специфікою, важливістю у забезпеченні продовольчої безпеки, збереженні біорізноманіття довкілля та визначенні рівня і способу життя на селі. Процес модернізації державної підтримки вимагає здійснювати

адаптаційні заходи та впроваджувати останні пріоритетні напрацювання урядів країн ЄС у національні цільові програми субсидування аграрного сектору економіки.

НУБІП України

8. Визначено об'єктивну необхідність використання цифрових ресурсів для сучасного функціонування підприємств аграрного сектору економіки.

Сформовано соціально-економічні механізми модернізації аграрних підприємств на основі поєднання цифрових технологій та кооперації з системною орієнтацією на усунення посередників між виробниками та

НУБІП України

споживачами.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42579
2. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 2. Київ: Академія, 2001. 848 с.
3. Гець В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України. *Економіка України*. 2010. № 3. С. 4–20.
4. Модернізація України: пріоритети реформ. *Дзеркало тижня*. 2010. № 14.
5. Модернізація. URL: <http://www.wikipedia.org>.
6. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України. *Економіка України*. 2011. № 2. С. 4–12.
7. Гальчинський А. Вилікувати економіку можна тільки на ліберальних засадах. *Дзеркало тижня*. 2010. № 6. С. 5–6.
8. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. Київ: НВЦ НБУВ, 2010. 232 с.
9. Грінберг Р. Безальтернативний засіб модернізації. URL: <http://www.zlev.ua>
10. Ежєвський А. Модернізація економіки: чинники інструменти, проблеми. Київ: Думка, 2006. 231 с.
11. Романенко Н. О. Концепція технологічної модернізації сільськогосподарського виробництва України. *АПК: економіка, управління*. 2005. № 4. С. 3–14.
12. Балаціук І. Ф. Реформування в аграрному секторі регіону. Київ: ІАЕ, 1999. 270 с.
13. Луньова В. А. Стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2015. 254 с.

14. Кіц М. В. Вдосконалення механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2014. 220 с.

15. Великий Ю. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку машинобудівних підприємств. URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_11276.pdf

16. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: монографія / за заг. ред. акад. НААН П. Т. Саблука. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 342 с.

17. Частка сільського господарства в ВВП. URL: <https://w3.unesco.org/PXWeb/ru/CountryRanking?IndicatorCode=6>

18. Сільське господарство України за 2021 рік: статистичний збірник: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg2021_pdf.pdf

19. Ефективні фермери чи неефективні агрохолдинги? URL: <https://latifundist.com/193-efektivn-fermeri-chi-neeefektivn-agroholdingi>

20. База даних Євростат. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

21. Площі наявних сільськогосподарських угідь. URL: <http://www.fao.org/faostat/ru/#data/RL>

22. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.

23. Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року: Програма, затверджена наказом Мінагропродітики України та УААН від 23.10.2007 року за № 757/101. URL: <http://ua-info.biz>

24. Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних націй: Молочні тварини. URL: <http://www.fao.org/faostat/ru/#data/RL/>

25. Саблук П. Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2005. 340 с.

26. Харченко Г. А. Агропродовольчий потенціал сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2013. 232 с.

27. Вітківський Ю. П. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2015. 224 с.

28. Сільськогосподарська кооперація: суть, проблеми розвитку на Україні/ за ред. М. Й. Маліка. Київ : ІАЕ УАН, 1999. 163 с.

29. Калашніков А. О. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2016.

259 с.

30. Однорог М. А. Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2013. 220 с.

31. Михайлова Л. І., Майданевич П. М. Теоретико-методологічні засади формування інвестиційної привабливості підприємств аграрної сфери. *Вісник ХНАУ: Серія "Економічні науки"*. 2015. № 4. С. 61–72.

32. Пирог О. В. Тенденції інвестування національного господарства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013.

№ 7. С. 343–349.

33. Павлюк А. П. Щодо особливостей та напрямів стимулювання інвестиційної діяльності підприємств у післякризовий період. *Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1053/>

34. Кашук К. М. (2014) Розвиток інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах провайдингу : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Житомир, 2014. 220 с.

35. Васільєва Л. М. Системна модернізація механізмів державного регулювання аграрного сектору України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпропетровськ, 2011. 433 с.

36. Россоха В. В. Формування і розвиток виробничого потенціалу аграрних підприємств : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. 444 с.

37. 320. Свіноус І. В., Хом'як Н. В., Рудич О. О. Роль і місце держави в процесі відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств.

Інноваційна економіка. 2016. С. 39–43.

38. “Перехід-4”. Інтернет-портал обслуговуючого кооперативу. URL: <http://perehid-4.com.ua>

39. Молдаван Л. Об'єднання малих господарств для ведення спільної виробничої діяльності: уроки для України. Перспективні форми організації

господарської діяльності на селі: збірник матеріалів Сімнадцятого Конгресу вчених економістів-аграрників та міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 30 травня 2019 р.). Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019. С. 155–161.

40. Петришин О. За даними Держстату, майже 34% українців живуть за межею бідності. URL: <https://zaxid.net/news/>

41. Архипенко І. Аграрний сектор економіки та державна аграрна політика як наукові поняття у структурі світогляду суб'єктів державного управління. *Держава і ринок*. 2015. № 3. С. 136–142.

42. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 12–18.

43. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

44. Матковський П. Є. Передумови модернізації економіки України: етапи економічних криз та зростання. *Удосконалення обліку, контролю,*

аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Ужгород, 18-19 квітня 2018 р.). Ужгород : Видавництво УжНУ “Говерла”, 2018. С. 424–427.

45. Класифікатор організаційно-правових форм господарювання. URL: <https://zkg.ua/klasyfikator-organizatsiyno-pravovyh-form-hospodaryvannya-korfh>

uvannya-korfh

46. Організаційно-економічні основи міжгосподарських і агро-промислових формувань. URL: <http://agro.ua.net/economics/documents/category-125/doc-213/>

47. Матковський П. Є. Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств: переваги та недоліки в умовах модернізації економіки. *Причорноморські економічні студії*, 2019. № 8. Ч. 1. С. 119–124.

48. Грінберг Р. Безальтернативний засіб модернізації. URL: <http://www.zlev.ua>

49. Матковський П. Є. Напрями, форми та сфери прояву модернізації сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нап. універ. ім. В. Стефаника, 2018. Вип. 17. Т. 2. С. 225–234.

50. Федулова Л., Цибульська Л. Тенденції становлення новітнього технологічного укладу світової економіки та роль управління інтелектуальною власністю. *Економіка України*, 2017. № 12. С. 23–35.

51. Ковгун О. І. Інноваційні стратегії підприємств: теоретико-методологічні засади. *Економіка України*, 2017. № 4 (617). С. 44–56.

52. Фетісов В. С. Пакет статистичного аналізу даних STATISTICA : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 114 с.

53. Мінфін : Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>

54. Євростат : результати європейського перепису у сільському господарстві, структура землеволодіння, 2020. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agricultural_census

55. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : монографія / НАН України. Інститут економіки та прогнозування; за редакцією В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. URL: http://ief.org.ua/docs/sr/Nauk_dop_2.pdf

56. Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних націй. Площа угідь під видами органічних сільськогосподарських культур. URL: <http://www.fao.org/faostat/ru/#data/RL>

57. Дані Міністерства аграрної політики та продовольства України.

URL: <https://agro.me.gov.ua/ua>

58. Аграрний фонд України. URL: <http://agrofond.gov.ua/>

59. Лопатинський Ю. М., Кифяк В. І. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 432 с.

60. Територіальний розвиток і регіональна політика. Виклики та пріоритети сталого ендogenous зростання регіонів України в умовах сучасних реформ : наук. доп. / наук. ред. В. С. Кравців. Серія : Проблеми регіонального розвитку. Львів : ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України", 2018. 236 с.

61. Бутко М. П., Самійленко Г. М. Кластерний підхід до розвитку базових галузей регіональної економіки в сучасних умовах : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2018. 275 с.

62. IV Міжнародний форум інновацій та кооперації "InCo Forum-2019". URL: <https://dukraine.org.ua/inco-forum-2019.html>

63. Гацько А. Ф. Інноваційно-інвестиційна діяльність та розвиток потенціалу конкурентоспроможності аграрних підприємств / А. Ф. Гацько – Харків: Смугаста типографія, 2018. – 321 с.

64. Ільчук О.М. Державна підтримка сільського господарства в Україні // Ільчук О.М. // Економіка АПК. - 2019. - № 2. - С. 93-98.

65. Невмержицький В. М. Ідентифікація факторів конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу та їх об'єднань. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2020. Вип. 210. С. 217-228.